

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ

Şakir BERBER*

ÖZET

Demokratik devlet ve toplum anlayışının bir ürünü olan sivil toplum kuruluşları, bir sosyal kurum olarak devletin eğitimde yetişemediği alanlarda devreye girerek maddi ve manevi destek sağlamışlardır. Demokrasi, insan hakları, toplumun kalkınması, halkın sivil kuruluşlar eliyle yönetime katılması gibi kavramlar sivil toplum anlayışına bağlı olarak ön plana çıkmıştır. Bu toplum içinde grubun üyeleri olan bireyleri, onun adına temsil ederek haklarını koruyan, istek ve beklentilerini kamuoyuna, yürütme organına, yasamaya ileten demokratik örgütler vardır. Bu örgütlerin eğitim sistemine katkıları hem politika üretmek hem de maddi katkı sağlamak şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Giriş

Toplumsal ihtiyaçların bir sonucu olan Sivil Toplum Kuruluşları çeşitli isimler altında faaliyette bulunmaktadır. Bu çalışmada konumuzla daha yakın ilgisi bulunan vakıf, dernek, çeşitli mesleki kuruluşlar ve diğer sivil toplum kuruluşlarını ele alacağız. Bu STK'ları incelerken öncelikle sivil toplum teşkilatının ne olduğunu, tarihsel gelişimini hem global olarak hem de Türkiye açısından irdeleyerek özellikle vakıf, dernek, mesleki kuruluşlar ve diğer STK olarak kabul edilen organizasyonların Türk Eğitim Sistemine katkılarını, hem politika üretme bakımından hem de maddi katkı sağlama bakımından değerlendireceğiz.

Böyle bir çalışma yapmanın önemli gerekçelerinden bir tanesi 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletin fonksiyonlarının, özellikle ulaşım ve iletişim teknolojisi ve ekonominin globalleşmesinin farklılık arzemesiyle birlikte, bu fonksiyonların bir kısmını sivil toplum kuruluşlarının üstlenmiş olmasıdır. 21. yüzyılın devleti, sadece ihtiyaç duyan vatandaşlarının sağlık ve eğitimle ilgili taleplerini yerine getirmekle mükellef olacaktır. Ayrıca, bütün vatandaşlarının adalet ve güvenlikle ilgili ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde örgütlenmeyi hedeflemektedir. Halbuki; önceki anlayış devletin çok daha geniş bir alanda toplumsal yapı üzerinde etkin olmasını gerektirmiştir.

* Yrd. Doç. Dr., S.Ü. Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

** Sivil Toplum Kuruluşları.

Günümüzde hükümetlerin çözüme yetersiz kaldığı sosyal problemlerin çözülmesinde katkıda bulunan gönüllü kuruluşlar; bireyselleşmenin arttığı enformasyon çağında insanların endüstri uygarlığında ait olma, saygı görme ve kendini gerçekleştirme gibi arzularını gerçekleştirdikleri yerlerdir (Bozkurt; 2000). Sivil toplum kuruluşları da, bir sosyal kurum olarak devletin eğitimde yetişemediği alanlarda kendini göstererek, eğitime maddi ve manevi desteği sağlamışlardır. Bu çalışmada sosyal bir kurum olan sivil toplum örgütlerinin eğitim katkıları incelenecektir.

Küreselleşen dünyamızda insanın toplum içindeki yaşama şartlarını insan olma vasfına uygun biçimde geliştirmek ana hedef olmalıdır. Demokrasi insan hakları, toplum kalkınması, halkın sivil kuruluşlar eliyle yönetime ve kalkınmaya katılması gibi kavramların sivil toplumla ön plana çıktığı görülmektedir. Toplumların huzur içinde yaşayabilmesi için, bir yandan çalışma ve çalıştırma hürriyetine sahip olarak maddi refahını elde etmesi, diğer yandan manevi ihtiyaçlarına göre yaşama hürriyeti gibi demokrasinin temel haklarına dayanarak terbiye ve eğitim yoluyla ahlak ve fazilet duygularını geliştirmesi gerekir. Bu temel hakların sağlandığı bir ortamda insanlar teşkilatlanarak, baskı grupları oluşturarak, hukuk sistemi içinde meselelerinin çözümüne katkıda bulunabilirler.

Charles Taylor sivil toplumun üç anlamını ayırt etmektedir: Birincisi; devlet gücünün vesayeti altında olmayan, özgür dernekler ve örgütlü toplulukların olduğu yerde sivil toplum vardır. İkincisi; sivil toplum ancak bir bütün olarak toplumun devlet vesayetinden özgür olarak bu dernekler ve örgütlü topluluklar yoluyla kendini yapılandırabildiği ve eylemlerini koordine edebildiği yerlerde vardır. Üçüncüsü de; örgütlerin bir bütün olarak devlet politikasının gözetimini önemli ölçüde belirleyebildiği veya onu etkileyebildiği yerde sivil toplumdaki söz edilebilir (Erdoğan; 1997). Cohen ve Kennedy (2000) ise; sivil toplumun birey ve devlet arasındaki sosyal yapıda ortaya çıkan gönüllü kuruluşlar ve siyasal grupların ağlarından oluştuğunu ifade ederler. Bunlar milli siyasal kültürü paylaşmaya çalışmada ve üyelerin ilgilerini ifade etmede güçlenmişlerdir. Sivil toplum sosyal hayatta devleti minimize ederek önemli bir rol oynar. Modernleşmeyi ortaya çıkaran güçler arasında şüphesiz sivil toplumun yaratmış olduğu sosyal baskılar önemli rol oynar.

Göle (1998) sivil toplum konusunu üç ana başlık içerisinde ele almıştır. Birincisi; sivil toplum ve milli devlet bağlamı içerisinde, ikincisi; sivil toplum kuruluşları ve yeni toplumsal hareketler arasındaki etkileşim üzerinde ve üçüncüsü de; global sivil toplum kavramı çerçevesindedir. Göle'ye göre günümüzde sivil toplum kuruluşları da küreselleşme eğilimi içerisinde. Sivil toplum ve evrensel demokrasinin olduğu yerde yaygın olan otokrasi veya oligarşi zayıflar. Genel olarak sivil toplum kavramı, devlet yönetimi veya baskısının ulaşamadığı veya belirleyici olmadığı alanlarda, bireylerin ve

grupların devletten izin almadan, kovuşturmaya uğrama korkusu taşımadan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da büyük ölçüde bağımsız olarak hareket ederek tutum belirleyebildikleri, sosyo-kültürel etkinliklerde bulunabildikleri, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin, etkinliklerin ve kurumların oluşturabildiği bir toplumu ifade eder.

Bunun için sayıları gittikçe artan, gerek merkezi idareye ve gerekse yerel yönetimlere yardımcı olan vakıf, dernek, birlik, sendika ve benzeri kuruluşlara Sivil Toplum Kuruluşları diyoruz. Bunlara İngilizce ifadeyle Non-Governmental Organizations (NGO) veya Üçüncü Sektör adı verilmektedir. NGO'lar bütün dünyada hızla gelişmektedir. Hollanda'da otuz bin, İsviçre'de yirmi bin, İngiltere'de yüz on bin, ABD'de elli iki bin, Almanya'da yüz bin NGO'nun mevcut olduğu bildirilmektedir. Bu yapı, insan hak ve hürriyetleri ile ve demokratikleşmeyle gönüllü teşekküller arasında doğru orantılı bir bağ olduğunu göstermektedir (Turan; 1997, 297).

Gönüllü kuruluşların ortaya çıkışı ve yükselişi toplumsal değişim süreciyle yakından ilgilidir. Sanayi öncesi toplumsal yapı incelendiğinde, gönüllü örgütlerin ortaya çıkması için gerekli ve yeterli ortamının henüz oluşmadığı görülür. Sanayi öncesi toplumun tarıma dayalı olması, uzun çalışma saatleri, evin ve tarlanın işyeri oluşu, cemaat yapısındaki örgütlenmeler, aile hısımlığının önemi, ilkel üretim tarzının oluşu, kişilerin henüz farklılaşmadığı, benzerliğe dayalı mekanik dayanışmanın hakim oluşu, farklı çıkar gruplarının olmayışı, homojen toplumsal yapının bulunuşu ve kişilerin ancak temel gereksinimlerini sağlama yönünde çaba gösterdiği bu toplumsal aşamada gönüllü formel örgütlenmeler bulunmamaktadır. Ancak dini örgütlenme şekliindeki küçük gruplar bulunmaktadır (Şimşek;1995, 25).

Sivil toplum fikri batılı siyasal düşünce geleneklerinde uzunca bir tarihe sahiptir. 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılda sivil toplum fikrinin ortaya çıkması düzen fikrinin varolan paradigmalarının bozulması ve sosyal düzendeki bir krizin sonucu idi. 17. yüzyıl genel krizlerinin (toprak, emek ve sermayenin ticarileşmesi; piyasa ekonomisinin büyümesi; keşifler çağı; ve Kuzey Amerika'da ki devrimler) hepsi sosyal düzen ve otoritenin varolan modellerinin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir (Seligman, 1992; 15). Sanayi toplumuyla birlikte ivme kazanan gönüllü kuruluşların ortaya çıkmasında; işbölümü ve yabancılaşma, toplumsal eşitsizlik, bireyselleşme, ailenin küçülmesi ve geleneksel işlevinin kaybedilmesi, sosyal bütünleşme ihtiyacı ve boş zamanın ortaya çıkışı başlıca faktörler olarak önemli rol oynamışlardır. Sanayi sonrası toplumlarda gerek sayısal gerek faaliyet ve kapsamı açısından gönüllü organizasyonların büyümesinin etmenleri; refah devleti krizi, sosyal ihtiyaçların artması ve yaşlı nüfustaki artışı olmuştur.

Totaliter sistemlerde etkili sivil kuruluşlar yoktur. Otoriter rejimlerde ise, oldukça güçsüzdürler. Totaliter rejimler, halk ile devlet arasında aracılık

yapan grupları ya elimine ederler, ya da bunları kontrol altında tutarak grupların yarışmasını ve üyeleriyle iletişim kurmalarını engellemeye çalışırlar. Bu rejimler organize muhalefete izin vermedikleri gibi, grup etkinliklerini de zayıflatarak vatandaşların yönetiminden talepte bulunma imkanlarını azaltır ya da ortadan kaldırırlar. Sivil toplum tartışmaları, temelde devletle toplum arasında karşıtlık olduğu varsayımından hareket etmekte ve toplumsal girişimleri devlet mi düzenlemeli, yoksa toplum kendi içindemi çözmeli sorunuyla ilgili bulunmaktadır. Halbuki demokratik sistemde sivil toplum kuruluşları önemli rol oynarlar.

Baloğlu'na (1998) göre çağdaş demokrasiler üç temel sektöre dayanırlar. Birincisi; vatandaşın parasıyla vatandaşa hizmet eden kamu sektörü, ikincisi; kar amaçlı özel sektör ve üçüncüsü kar amacı gütmeyen ve kamu yararına çalışan vakıf ve dernek gibi gönüllü kuruluşlardır. Çağdaş demokrasinin belirgin özelliği çoğulcu olmasıdır. Çoğulculuğu sağlayan katılımıdır. Vatandaşın gönüllü olarak kamu görevlilerine katılmasını sağlayan örgüt, para olarak vakıftır; fikir ve emek olarak da dernektir. O halde çağdaş demokrasi vatandaşın iştirakini sağlama bakımından üçüncü sektör kadar çoğulcudur. Demokrasi de bu üç sektör arasındaki uzlaşma rejimi veya diyalog rejimidir.

Sivil kuruluşlar birbirleriyle ve devletle yarışmak suretiyle toplum içinde farklı menfaatleri savunurlar. Böylece demokrasi için bir temel teşkil ederler. Sivil kuruluşlar, farklı ideolojiler ve çatışmalar vasıtasıyla devlete ve onun toplumu kontrol etmesine karşı bir alternatif oluştururlar. Gerçi günümüzde sivil toplum ve demokrasi kavramlarını birbirinden bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Her biri diğerinin toplumsal yapı üzerindeki etkisine tesir etmiştir.

Sivil Toplum örgütlerinin amacı gençlik, eğitim, kadın, din, basın, çevre, gibi örgütlenmeler ile hem kendi özerk alanlarında faaliyet göstermek hem de siyasal yapıyı kendi amaçları doğrultusunda etkilemek ve yönlendirmektir. Sivil Toplumun varlığı için gerekli ön şartlarının gelişmesi devletin yapılanması ve ürettiği politikalarla yakın bir ilişkisi söz konusudur. Sivil Toplum, özellikleriyle ancak demokratik bir yapıya sahip olan devletlerle ve siyasal yapılarla birlikte bir varlık gösterebilir. Demokrasinin yaşanmadığı toplumlarda sivil toplumun gelişmesi mümkün değildir. Bunun yanında devletin toplumsal gruplar karşısında da tarafsız olarak ürettiği siyasal değerler ile toplumun siyasal kültürünün de sivil toplumun gelişmesinde önemli bir rolü vardır (Çaha, 1997; 31).

Sivil toplum kavramı devletten bağımsız bir şekilde varolan kolektif bir bütün olarak batılı siyasal düşünce tarihi için son derece önemli olmuştur (Seligman, 1992; 3). Sivil toplum bütün varlığı ve anlamını devlet karşısında kazanan bir kavramdır. Bir karşıtlık ve bir seçenek olarak belirtilen bu anl-

ma, zaman içinde kavuşmuştur (Doğan; 2000, 23). Genellikle sivil toplum devletin olmadığı alan olarak kabul edilir. Bu yaklaşım, sivil toplumu toplumsal hayatla özdeşleştirirken devleti ve üretimi hayatın tamamen dışında bir akır.

Charles Taylor ve Daniel Bell için sivil toplum kavramı modern dünyadaki devam eden özgürlük mücadelesinin bir parçasıdır (Seligman, 1992). Sivil toplum kavramı, devlet mefhumunun oluşmasından sonra ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı bu kavram devlet kavramı ile anlamlılık kazanmaktadır. Zaten devletin genel yapısı sosyal bir yapı değilse sivil toplum ve onun türevlerinden bahsetmek mümkün değildir. Sivil toplumun etkin bir rol oynayabilmesi için devletin mutlaka birkaç önemli temel ilkeye sahip olması gerekmektedir (Aktan, 1997; 188). Bunlar;

1. Devlet, sosyal olmalıdır: Devleti oluşturan ögeler insandır. Vatandaş ile devlet arasında bir güvence olması gerekmektedir.
2. Devlet, sosyal sözleşmeye dayalı bir kurum olmalıdır: İnsanların üzerinde uzlaştıkları ilkelerin resmi ve yazılı bir sözleşmeye dönüşmesi gerekmektedir.
3. Devletin sahip olduğu güç ve yetkiler merkezde toplanmamalı, bunun yanında bir kısım güç ve yetkiler yerel yönetimlere ve diğer devlet kuruluşlarına devredilmelidir.
4. Devlet, halk egemenliğine dayalı bir kurum olmalıdır. Millet kendini seçecek temsilcileri serbestçe seçme yetkisine sahip olmalıdır.
5. Devlet, özel teşebbüslere daha iyi ve etkin bir şekilde sunabilecekleri mal ve hizmet üretmelidir.
6. Devlet, evrensel kurumlara sahip bir kurum olmalıdır.
7. Devlet, katılıma dayalı bir kurum olmalıdır. Yani, vatandaşların devlet yönetimine katılımını özendirici tekniklerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Sivil toplum ve devlet arasındaki ilişki aynı sınırlar içerisinde yer almalarıdır. Devlet, sınırları içinde yönetim hakkını tekelleştirir. Bu bütün vatandaşlar arasında paylaşılmış olan ortak bir siyasal kültürün yayılmasıyla meydana gelir (Torres; 1998, 11). Sivil toplum kuruluşları toplumla devletin kaynaşmasına yol açar, toplumun katılımcı duygularını geliştirir. Ancak STK'lar bu fonksiyonları yerine getirirken kesinlikle kamusal alanın dışında faaliyet gösterirler. Sivil toplumun temelinde toplum içerisinde kurulmuş olan özerk, dinamik, ve kendine özgü kuralları, yapısı ve yasası bulunan toplumsal kurumlar aklı gelmektedir (Akal, 1992; 13). Sivil toplumun ortaya çıkması ve niteliği devletin kurumları ve üslubu yanında toplumun yapısı, niteliği ve değerleri ile de ilgili bulunmaktadır. Ekonomik girişimle birlikte sosyal ve siyasal girişimlerin de çeşitlenmesi, gelişmesi, her şeyi devletten bekleme geleneği yerini kendi kendine çözümler bulma ve alternatifler geliştirme

sürecine bırakmıştır. İşte bu ortamda dernekler, vakıflar ve çeşitli mesleki kuruluşlar şeklinde bir örgütlenme ve girişim patlaması yaşanmıştır.

M. Apple bugünkü modern devlette kazanmanın yolunu sivil toplumda kazanmak zorunluluğuna bağlar (Torres; 1998, 30). Devletin küçülmesi beraberinde fonksiyonlarının başka kurumlara aktarılmasını gerektirmiştir. Bunlardan bir tanesi de araştırma ile ilgili fonksiyondur. Bugün batıda araştırmayı sadece hükümet ve üniversiteler gerçekleştirmemektedir. Temelde dört önemli dolaylı veya dolaysız olarak araştırma yapan kurum söz konusudur. Bunlar; özel araştırma merkezleri, üniversite araştırma merkezleri, hükümet araştırma merkezleri ve uluslar arası araştırma merkezleridir. Buradaki özel araştırma merkezleri (Private Research Center) bu konu açısından önemlidir. Çünkü; bu araştırma merkezleri genellikle kar amacı gütmeyen kuruluşlar ile özel sektör tarafından desteklenmektedir. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar (Non-profit Center) dünyanın her tarafında sivil toplum ile iç içedir. Bundan dolayı özel araştırma merkezleri üçüncü sektör olarak da adlandırılan NGO'ların oluşmasında önemli bir rol oynarlar.

Özel araştırma merkezleri sivil toplumun güçlenmesi ve genişlemesinde önemli katkılar sağlamışlardır. Bu araştırma merkezleri hem yüksek öğretim hem de genel siyasal yapıda bulunan üç sektörün birbirleriyle olan ilişkilerinin temelinde yer alırlar. Üçüncü sektör hem özel hem de kamu sektörünün dışında olduğu için önemlidir, fakat ayrıca bu iki sektörle de yoğun etkileşim içerisinde bulunmasından dolayı önemlidir (Levy; 1996, 4). Bu özel araştırma merkezlerinin dışında Think Tank'lerde çoğu zaman sivil toplumun geliştiği demokratik ülkelerde kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından desteklenmişlerdir. Think Tank kavramı özellikle 1960'larda ABD'de popüler bir şekilde kullanılmıştır. Think Tank'ler akademik araştırma ve politika oluşturma arasındaki etkileşimlere yön veren kurumlardır. Bundan dolayı Levy (1996) Think Tank'leri hem kar amacı gütmeyen kuruluşların içerisine hem de kamu kuruluşlarının içerisine dahil etmiştir.

Ekonomik girişimle birlikte sosyal ve siyasal girişimlerin de çeşitlenmesi, gelişmesi ve her şeyi devletten bekleme geleneği yerini kendi kendine çözümler bulma ve alternatifler geliştirme sürecine bırakıyordu. İşte bu ortamda sendikalar, dernekler ve vakıflar halinde bir örgütlenme ve girişim patlaması yaşandı. Bazı kaynaklarda "Üçüncü Sektör" olarak adlandırılan bu örgütler belli ekonomik ve siyasal gruplaşmaların odağı haline geldi. Özellikle siyasal ve hukuki sistemde yaşanan tikanıklar ve alternatif çözüm arayışları, sivil toplum kuruluşlarından beklentileri sürekli olarak artırdı. Üçüncü sektör, siyasal iradeyi uyaran, kendine çeki düzen vermeye çağıran ve alternatifler üreten bir fonksiyon üstlenmeye başladı.

Gönüllü kuruluşlar veya kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak bilinen Üçüncü sektörün en önemli iki özelliği diğer sektörlerden farklı olarak ba-

ğimsiz ve gönüllü olmasıdır. Üçüncü sektör, hem özel sektör hem de hükümet sektöründen de ve onların kendi kültür ve değerlerinden de tamamen farklı bir karşı kültürü oluşturur (Drucker,1991; 78-79). Sivil toplum veya devlet dışı kuruluşlar sadece ulusal düzeyde değil, uluslar arası alanda da oldukça yaygın ve etkindirler. Uluslar arası devlet dışı kuruluşlar, uluslar arası politika sorunlarıyla ilgili antlaşmaların uygulanmasını teşvik eden toplumlar arası örgütler olarak kabul edilebilir. Bu tür bir ilişki, resmi ve devlet dışı örgütlerin ortak politika ve programlarını daha etkili bir biçimde uygulayabilmelerini mümkün kılmaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, dünya çapında faaliyetlerini devlet dışı kuruluşlarla işbirliği halinde yürütmektedir. Ancak bu ilişkide, devlet dışı uluslar arası örgütlerin giderek resmi kuruluşlara bağımlı hale gelmesi ve kontrol altına girmesi tehlikesi de göz ardı edilmemelidir.

Sivil Toplum, resmi kanal dışı baskı gruplarını ve demokratik güçleri ifade etmektedir. Sivil toplumun resmi kanal dışı teşkilatlanabilmesi bir toplumun sosyal gelişmişliğinin de göstergesidir. Sivil Toplum, Kamu sektörünün ve Devletin tesirliliğinin azalması ile eş anlamlı düşünülmelidir. Sivil Toplum her şeyi devletten beklemek yerine inisiyatif kullanma, vatandaşlık şuru kazanma, belirli bir sorumluluk kazanma ve onu paylaşma ve katılma anlamlarını kazandıran bir teşkilatlanmadır (Erkal, Baloğlu ve Baloğlu, 1998; 237). Sivil Toplum ile ekonomik ve toplumsal güç odakları kastedilmektedir (Keleş, 1993; 4). Siyasal toplumun karşıtı olarak kullanılan ve ilişkileri ekonomik ve toplumsal faktörler tarafından belirlenen uygar toplumu ifade eden kavramdır. Resmi otoriteye ve siyasi kontrole bağlı olmasının yanısıra hayatımız üzerinde oldukça etkili olan ve kontrol eden birtakım birbirine bağlı ve sağlam sosyal kurumlar vardır (S.B.A., cilt 3, 1990, 408) .

Devlet gücünün vesayeti altında olmayan, özgür dernekler ve örgütlü toplulukların olduğu yerde sivil toplum vardır. Sivil toplum ancak bir bütün olarak toplumun devlet vesayetinden özgür olarak bu dernekler ve örgütlü topluluklar yoluyla kendini yapılandırabildiği ve eylemlerini koordine edebildiği yerlerde vardır. Bu bağlamda sivil toplum siyasi iktidarın dışında bir alan olmaktan çok bu güce derinden nüfuz eden, onu parçalayan ve adem-i mekezi hale getiren bir alandır.

Sivil Toplumun iki temel özelliği vardır; global olması ve örgütlü olması. Sivil toplumun global bir toplum yapısı olması demek, onun hem farklılaşmış, hem de aralarında bağıntılı çok sayıda gruptan oluşan bir bütün olmasıdır. Sivil toplum aynı zamanda örgütlü bir toplumdur. Yani farklılaşmakla kalmayıp belli bir örgüt yapısı olan, düzenli ve kurallı bir toplumdur. Bu toplum içinde grubun üyeleri olan bireylerin onun adına temsil ederek haklarını koruyan ve istek ve beklentilerini kamuoyuna, yürütme organına ve yasamaya ileten demokratik örgütler vardır (Oktay, 1996; 60). Keleş'e göre

(1993) ise; Sivil Toplumun özellikleri genelde üç noktada toplanabilir. Üyel e-rinin katılımına imkan veren kuruluşlar olmaları, siyasal toplumdan bağımsız lıkları daha doğru bir deyişle özerk olmaları ve kamu kuruluşu niteliği taşı mamalarıdır. Sivil toplum kuruluşlarını, resmi yada yarı resmi kuruluşlardan ayıran en belirgin fark, devlete bağımlı olmamaları ve tamamen gönüllü ilişkilere dayanmalarıdır. Bu nedenle, yarı kamusal nitelikteki barolar, tabip odaları, mimar-mühendis odaları veya benzeri mesleki teşekküllere üyelik, mesleğin icrası için zorunlu olduğundan bu kuruluşları sivil toplum örgütleri olarak nitelemek doğru değildir. Buna karşılık, çevre, sağlık, kadın, gençlik, çocuk, özür lü ler, hayır ve yardımlar, kentleşme, bilim ve teknoloji, tüketici, çalışma hayatı, insan hakları gibi alanlarda ortaya çıkan sorunlar ve bunların çözüme yönelik çalışmaları amaç edinen gönüllü oluşumlar gerçek sivil to plum kuruluşlarıdır.

Günümüzde Sivil Toplum kuruluşlarının önemi, her geçen gün biraz daha anlaşılmakta, yerel ve genel sorunların çözümünün bu kuruluşların örgütlenme, güçlenme ve başarısıyla doğrudan bağlantılı olduğu kabul edil mektedir. Globalleşen dünyada kamu ve özel sektörden sonra üçüncü sektör olarak adlandırılan Sivil Toplum kuruluşları devlet örgütleri karşısında ortak konumda söz sahibi olmaktadır (Ataseven, 1997; 340).

Buna göre, Sivil Toplum tanımlarından şu sonuçları çıkarmak müm kündür:

1. Sivil toplum askeri olanın karşısı değildir.
2. Sivil toplum devletin kurumsal yapısı dışında kalan özel diye ad landırılan ekonomik ve sosyal oluşumlardır.
3. Sivil Toplum örgütleri kendi amaçlarını gerçekleştirmenin yanı nda siyasi otorite üzerinde baskı oluşturarak ortak menfaatleri de gerçekleştirirler.
4. Toplumda farklı olanlarda çok çeşitli şekillerde görülürler.
5. Kurumsallaşmış örgütlerdir.
6. Ortak menfaatler etrafında oluşturulan birlikteliklerdir.

Toplumsal değişme, ekonomik, siyasal, mesleki, dini ve eğitim alanl arında birtakım grupların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Gelişmiş toplumlarda fert tek başına etkin olamamaktadır. Bu yüzden böyle gruplar yoluyla üyel e-rin menfaatleri savunulmakta, iktidarlar denetlenmekte, kamuoyu oluşturul maktadır. Bu gruplar yoluyla kamu menfaatinden çok, özel menfaatler sağ lanmaktadır. Bunlar toplumsal güçler de denilmektedir. Bu insan grupları ortaklaşa davranış yada kanaatleriyle diğer halk gruplarının eylem ve düşü nelerini, yada hükümetin eylemlerini etkilemektedir. Bunlar toplumda birbir i-

ni etkileyen beşeri gülerdir. Bunlar genellikle organize olmuşlardır. Örneğin, vakıf, dernek, sendika, iş adamları birliği, siyasal parti, dini bir kuruluş, federasyon gibi. Bunlar eğitimi de etkilerler (Tezcan, 1988; 245-246).

Türkiye’de Sivil Toplum Teşkilatları

Bu bölümde STK’ları Türkiye açısından ele alacağız. Türkiye’deki STK’lar, giriş kısmındaki tanım, tarihi gelişimi ve amaçları çerçevesinde değerlendirilecektir. Türkiye’de STK olarak adlandırılan birçok kurum batılı normlarda STK olarak değerlendirilmemektedir. Çünkü; Batıda STK dediğimiz zaman genellikle kamusal alanın dışında yer alan ve devletin vatandaşlarının taleplerini yerine getiremediği durumlarda fonksiyonel olan gönüllü kuruluşlar Türkiye’de kamusal alan içerisinde yer almaktadır. Örneğin birçok mesleki teşekkül yarı-kamu niteliği taşımaktadır. Ayrıca, vakıf ve derneklere yoğun bir denetim ve kontrol altındadır. Özellikle 1980 sonrası dünyadaki hızlı değişime paralel olarak Türkiye’de de değişim rüzgarlarının estiği tarihsel olarak görülmektedir. Bu değişime uyum sağlamak için birçok yasal düzenlemeler STK’ları da kapsayacak şekilde yapılmıştır. Ancak, bu yapılan yasal düzenlemeler Anayasa ve kanunlar açısından bir uyumu henüz Türkiye’ye getirememiştir.

Türkiye’de giderek gönüllü kuruluşlar ağının yaygınlaştığı gözlenmektedir. Gönüllü kuruluşların varlığı toplumun gücünün bir ifadesidir. Bu tür kuruluşlardan yoksun bir toplum, devlet denen üst organizasyon karşısında özerk bir kimliği oluşturamaz. Ayrıca nasıl siyasal partiler demokrasinin vazgeçilmez unsuru ise gönüllü kuruluşlarda vazgeçilmez unsurlarıdır. Ancak gönüllü kuruluşların fonksiyonel olabilmesi için toplumun büyük bir kesimi tarafından anlaşılması ve kavranılması gerekmektedir. Gönüllü kuruluşlar sadece belirli bir sınır içerisinde faaliyet gösteren kurumlar değildir. Çoğu zaman uluslar arası niteliklere sahiptirler (Bozkurt; 2000).

Türkiye’de merkezîyetçi bürokratik özellikler taşıyan devlet yapısının hem tarihsel arka planında hem de cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki otoriter politikalarından dolayı sivil toplumun gelişmesine önemli bir engel teşkil etmiştir (Köker, 1993; 42). Türk toplumunda sivil toplum kavramı 19. yüzyılın sonlarında Şinasi ve Namık Kemal gibi gazeteciliği geliştiren düşünürlerin sayesinde Osmanlı İmparatorluğunda bir kamuoyu oluşturularak gelişmiştir. Sivil Toplum sahip olduğu vakıf, dernek, sendika vb. gibi kurumlarıyla devlet ve halk arasında bir köprü vazifesi görür

Ghinist (1998) göre; Türkiye’deki STK anlayışı Avrupa’dan farklıdır. Türkiye’deki STK’ların içinde birçok sendika ve ticaret odaları vardır. Ancak; bunlar gerçek anlamda sivil toplum teşkilatı değildir çünkü aynı iletişim tekniklerini kullanmazlar. Halbuki; Avrupa’daki STK’ların dört önemli faaliyet alanları vardır. Bunlar; insani yardım, gelişme, insan hakları ve çevredir.

Ülkemizin yaşadığı ekonomik gelişme, duraksamalarla da olsa piyasa ekonomisinin yerleşmesi, uluslar arası sistemle çok boyutlu olarak giderek daha fazla bütünleşmemiz, sonunda Türkiye’de de devletin her işi yapamayacağı, hatta bir çok işin yapılmasına engel teşkil ettiği gibi bir düşüncenin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Buna karşılık iktisadi gelişme de, toplumda gönüllü kuruluşların devlete muhtaç olmadan ayakta durması için bir kaynak yaratmıştır (Turan, 1998;12-13). Özellikle siyasi ve hukuki sistemde yaşanan tikanıklar ve alternatif çözüm arayışları, sivil toplum kuruluşlarından beklentilerini sürekli olarak artırmıştır. Üçüncü sektör, siyasi iradeyi uyaran, kendine çeki düzen vermeye çağıran ve alternatifler üreten bir fonksiyon üstlenmeye başladı. Özellikle Türkiye’de önde gelen sivil inisiyatif gruplarından; TÜSİAD, TOBB, TESEV, Aydınlar Ocağı, Türk Ocağı, TÜGİAD ve daha birçok STK devletin yetişemediği veya çözüm getiremediği noktalarda alternatif öneriler veya politikalar üretmişlerdir. Bu sivil inisiyatif gruplarından bazıları direkt olarak devletin yerine getirmesi gereken fonksiyonları yerine getirirken bazıları da devletin yerine getirmesi gereken fonksiyonları hangi metot ve usullerle getireceğine ilişkin politikalar üretmektedirler.

Günümüzün modern anlamdaki STK’ları Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Tanzimat sonrasında merkezi yapısını güçlendiren devlet, aynı zamanda bu tür kuruluşlar ekonomik, siyasi ve idari nedenlerle desteklemiş ve hatta kurulmalarını kolaylaştıracak kanunlar çıkarmışlardır. Bu gelişmelerin yanında bu tür kuruluşları da özellikle sendika, dernek ve meslek odalarını da yoğun bir şekilde denetim altına almıştır. Batılı değerleri Osmanlı’ya taşıyan Türk aydınları İttihat ve Terakki yönetimi ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının gelişmesini engellemişlerdir. Genç Osmanlılar ve Jön Türkler akımı aydın despotizmi ile hareket ederek sivil toplum dinamizmini körelten bir siyasal felsefenin temelini atmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde sivil toplum teşkilatlarının gelişimi üç aşamada olmuştur. Birincisi; Osmanlı’nın kendine özgü sivil toplum unsurlarının siyasal yaşamı ve değerleri belirlediği 16. Yüzyıl öncesi dönem. Bu dönemde STK’lar toplum ile devlet arasında önemli bir köprü vazifesi görerek devletin fonksiyonlarını üstlenmiştir. (Altundal, 1986, 59). İkincisi ise, 16. Yüzyıldan itibaren devletin öne çıktığı sivil toplumun zayıfladığı bir dönemdir. Merkezi bürokrasi sivil toplumun önünü kesmiştir. Üçüncüsü, sivil toplum ile ilgili olumsuz gelişmelerin yaşandığı 19. Yüzyıl sonrası dönemdir. Hukuk, idare, ekonomi ve eğitim alanındaki reformlarla, aslında sivil toplum alanında bir canlanma sağlanmış ve modernleşme arayışının eseri olan yeni sivil toplum unsurları ortaya çıkmıştır (Çaha, 1997; 36). Modernleşme arayışlarının Osmanlı’nın son dönemlerinde sivil toplum kuruluşlarının gelişmesine önemli katkısı olmuştur ve bu arayışlarla birlikte aynı zamanda yeni sivil toplum unsurlarından bazılarının sivil toplumu yok edici nitelikte olduğu da görülmüştür.

STK'ların gelişimini sadece Cumhuriyete borçlu olduğumuzu söylememiz mümkün değildir. II.Mahmut'tan başlayan bir merkezleşme faaliyeterinin son aşaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern anlamda sivil toplum kuruluşları dediğimiz zaman, daha çok kastedilen; siyaset üzerinde etkili olan , devletin ve siyasal gücün meşruiyetini bu anlamda aldığı, iktidardaki siyasi güç karşısında, karşı siyasi güçleri içinde barındıran ve bu güçlere başvurarak devletin tasarruflarını etkileyen bir toplumsal alan olmaktadır.

Türkiye'deki sivil toplum teşkilatlarının ilk defa ikinci meşruiyetle birlikte dernekleşmenin başlaması ve bunun temelinde de eğitim olgusunun olması önemli bir yer tutar. 1893 yılında İstanbul ve diğer illerdeki sivil okulların sayısı aşağıdaki gibidir (Yücekök, Turan ve Alkan, 1998; 97). Tablo da da görüldüğü gibi II. Abdulhamit döneminde eğitim kurumunun okul ve okullaşma açısından gelişme kaydettiği görülmektedir. Bunun anlamı ilk defa Türkiye'de geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş sürecinin işaretleri vardır. Gerçi, bu sivil okulların büyük bir kısmını cemaat okulları yani din orijinli okullar oluşturmaktadır.

Tablo 1: Osmanlı Döneminde Okul ve Öğrenci Sayısı

Toplam	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
	29.106	895.200

Genç Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğundan sivil toplum mirasını devralmıştır. Osmanlıdaki medrese, tarikat, vakıflar gibi geleneksel sivil toplum kurumlarının yanısıra özel teşebbüs, ekonomik gruplar, siyasal partiler, dernekler, medya gibi modern sivil toplum unsurları genç Türkiye Cumhuriyetine devredilmiştir ve bu miras tek parti dönemi Türkiye'sinde modern sivil toplum kurumlarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Ancak, bu dönemin tek tip ve homojenleşme politikaları karşısında sivil toplum unsurlarının fonksiyonelliği kaybolmuştur. Hiçbir reformun temelinde sivil toplum kendisi olmadığı gibi dinamikleri de yok edilmiştir. 1930'lu yıllardan sonra da sivil toplum kurumları çağdaş medeniyetin önünde engel görüldüğü için tasviye edilmiştir (Çaha, 1997; 39).

1950'li yıllarda çok partili dönemin başlaması ile birlikte sivil toplum teşkilatları da toplumsal görevlerini yerine getirmede fonksiyonelliklerini artırmaya başlamışlardır. Tek parti döneminde yasaklanan sivil toplum teşkilatları demokrat parti iktidarı ile birlikte tekrar sahneye çıkmışlardır. Devletçi elitten, siyasi elite doğru bir geçiş olmuştur. Ekonomik, siyasal ve sosyal politikalar Batı Avrupa taklitçisi şeklinde gelişmiştir. Bu süreç içerisinde gerçekleşen üç askeri ihtilale rağmen demokrasi sivil toplumun çok önemli bir ön şartı olarak Cumhuriyet rejiminin temel özellikleri arasında yer almıştır. Ancak, bu süreç içerisinde siyasal yaşamdaki önemli aktörler değişmediği için Türkiye'de gelişen sivil toplum örgütleri de bu aktörlerin ve dolayısıyla siyasal grupların yörüngesine girmek durumunda kalmıştır (Çaha, 1997; 43).

1980 sonrası Türkiye'sinde ağırlıklı tartışma gündemine bazı gelişmelerin sonucu olarak sivil toplum ve liberalizm kavramları gelmiştir. Hem parti programları, hem de hükümet programları devletçi bir yaklaşım yerine topluma ve dolayısıyla bireye ağırlık veren bir yaklaşımı esas almışlardır. Özellikle kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmesi sivil toplum cephesinde büyük kazanımlar getirmiştir (Heper, 1997; 21-59). Bu dönem içerisinde sık sık devletin fonksiyonlarının adalet, eğitim, sağlık, ve güvenlik ile savunma gibi alanlarla sınırlı kalması düşüncesi tartışılmasına rağmen bir türlü uygulamaya geçilmemiştir.

Cumhuriyet döneminde sık sık askeri ihtilallerin olması, sivil toplum teşkilatlarının gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak 1983 yılından sonra dünyadaki gelişmelere paralel olarak ve küreselleşmenin de etkisiyle Türkiye'de sivil toplum teşkilatları toplumsal yapının şekillenmesindeki etki derecesini artırmıştır. Sadece devlet bağlantılı ve yasa zorlayıcı sivil toplum teşkilatları yerine kar amacı gütmeyen gönüllü organizasyonların, vakıfların ve derneklerin etki derecesi 1990'lı yıllarda çok fazla artmıştır. Bu da yine dünyadaki her türlü sosyal ve ekonomik gelişmeye paralel olarak toplumsal kurumların şekillenmesinde devletin fonksiyonları yerine örgütlerin fonksiyonlarını ön plana çıkarmıştır.

Türkiye'deki Sivil Toplum kuruluşlarının gelişmesindeki en önemli engellerden bir tanesi anayasanın ilgili hükümleridir. Anayasanın 33. Maddesi önceden izin alınmaksızın herkesin örgütlenme hakkının var olduğunu ifade etmesine rağmen hemen arkasından 13. Maddesinde bu örgütlenme hakkına sınırlama getirmektedir. Yine aynı şekilde 2098 sayılı dernekler kanunu ile de sivil toplum teşkilatlarının önünde engel teşkil edilmektedir. Dernekler Yasasının 5. maddesi 1982 Anayasasına atıfta bulunarak, dernek kuruluşlarına ilişkin bir dizi yasak getirmiştir. Bunların birçok anlamda çekilebilmesi dernek kurma özgürlüğünün kağıt üstünde kalmasına yol açmıştır. 1982 Anayasasının beşinci maddesi Türkiye'deki önemli STK'lar olarak adlandırılan derneklerin gelişimini ve dolayısıyla üstlenmesi gereken fonksiyonlarını icra etmesini engellemiştir. Dernekler gibi Vakıflarında STK olarak hizmet etmeleri bir dizi kanun, yönetmelik, tüzük vs. gibi engelleyici hükümlerle daraltılmıştır. Halbuki vakıf kurumu Türk-İslam geleneğinde hayırseverliğin en önemli göstergelerinden birisi olmuştur. Cumhuriyet döneminde Osmanlı'dan miras kalan bu müesseselerin Cumhuriyetin temel ilkelerine aykırılık iddiasıyla çoğu zaman fonksiyonel olması engellenmiştir.

Toplumun tümüne hükmedici nitelikte anlayış ve ideolojiye sahip olan sosyal grup veya hareketler karşılarında kendilerini denetleyecek bir suç bulmadıkları zaman sivil toplumun diğer unsurlarını engellemekte hatta sivil toplumda tahakküm kurucu bir misyon yüklenmektedirler (Sarıbay, 1994; 9-24). 1995 değişikliği ile 1982 Anayasasının ilk düzenlenmesinde ciddi kayıtlara tabi tutulan sivil toplum kuruluşları bakımından önemli ölçüde rahatlama getirilmiştir. Ancak henüz uyum kanunlarının tam olarak çıkarılmamış olması

bu alanda da sıkıntılara yol açmaktadır. 24 Ocak ekonomik istikrar paketinin açıklanması ile birlikte Türkiye uzun vadede sivil toplum teşkilatlarına fonksiyonellik kazandıracak önemli bir adımı da atmış ve serbest piyasa ekonomisine çağdaş batı demokrasileri standardında girmiştir. Devlet hem iç dinamik unsurların hem de dünyadaki gelişmelerin tesiri ile din, kadın, eğitim, kültür ve iktisadi haklar konusunda kendi teorik kurgusuyla çeşitli şekilde adımlar atmıştır. Anayasal olarak devletçi bir iktisat politikasını benimsemiş olmasına rağmen uygulamada serbest piyasa ekonomisine geçerek bunun içerisinde sivil toplum örgütlerinin gelişmesine katkı sağlayacak çok önemli kararlar almıştır. Devlet, Anayasanın kendisine biçmiş olduğu rolün dışında toplumsal aşamanın gerisinde kalmıştır. Toplumsal dinamizm kamusal dinamikimizin önüne geçmiş, ve bunun sonucu olarak Türkiye’de birçok konu tartışma platformu içerisine sokulmuştur.

Genel olarak tüm STK'lara 1982 anayasasıyla konulan siyaset yasağı, 1995 yılında anayasada yapılan değişiklikle ortadan kalkmış oldu. Ama, birçok yasada buna paralel değişikliklerin yapılmaması nedeniyle ortaya çelişkili bir durum çıkmıştır. Çıkarılması beklenen uyum yasaklarından meslek odalarına ilişkin olanı Haziran 1997 sonlarına doğru nihayet Meclis'ten geçti. Kabul edilen teklife göre, meslek odaları ve barolar ve noterler birliği artık amaçları doğrultusunda siyasetle uğraşabilecek (Yeni Yüzyıl, 19 Haziran 1997). Halbuki Türkiye’de STK dediğimiz zaman batılı normlarda sivil inisiyatif grubu olarak adlandırılan vakıflar ve derneklerle ilgili hiçbir uyum yasası henüz parlamentodan geçmemiştir. Bundan dolayı Türkiye’deki STK'ların toplumsal fonksiyonlarını istenilen şekilde yerine getirmeleri imkan dahilinde değildir. Gönüllü kuruluşlar, devletin yükünün azaltılması ve toplumu meydana getiren insanlar arasındaki uçurumdan kaynaklanan alt tabakalara daha etkin yardım sağlama amacı ile kurulmuş kuruluşlardır.

Türkiye’de ki STK'ların kuruluş amaçları birbirlerinden farklıdır. STK'ları amaçlarına göre sınıfladığımızda; dayanışma, eğitim, ekonomi ve kültür amaçlı kuruluşların ilk sıraları paylaştıkları gözlenmektedir. Gönel’in (1998) yapmış olduğu “önde gelen STK'lar” konulu araştırmaya göre STK'ları iki noktada değerlendirmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi; sayıca fazla olan ama nitelik olarak fonksiyonel olmayan STK'lar, ikincisi ise sayıca az olan ancak nitelik olarak fonksiyonel olan STK'lardır. Türkiye’deki Sivil Toplum Kuruluşlarını iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Bunlardan birincisi çeşitlerine veya türlerine göre STK'lar ki bunlar sırasıyla; vakıflar, dernekler, çeşitli mesleki kuruluşlar ve diğerleridir. İkincisi ise; hizmet ettikleri amaçlara göre STK'lardır. Aşağıdaki tabloda Türkiye’deki STK tiplerinin üç büyük şehir ve Türkiye geneli görülmektedir. Buna göre, Türkiye’deki STK'ların sayısal olarak büyük bir kısmı İstanbul, Ankara ve İzmir’de yer almaktadır. Bunlar içerisinde, dernekler birinci sırada STK çeşidini oluştururken, vakıflar ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 2: Türkiye'deki STK türleri ve bazı illere göre dağılımı:

Kurum Tipi	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğerleri	Türkiye	%
Dernek	9588	5502	2685	42949	60724	93,7
Vakıf	860	493	132	936	2421	3,7
Sendika	89	85	4	32	210	0,3
Oda	38	61	54	927	1080	1,7
Kooperatif	50	84	29	130	293	0,5
Yurttaş Girişimi	32	8	8	13	61	0,1
Kültür Amaçlı Ticaret Kuruluşları	13	2	4	0	19	0,0
Toplam	10670	6325	2916	44987	64808	100,0

Kaynak: Gönel; 1998, 21

Dernekler arasında, ekonomi ve dayanışma; vakıflar arasında eğitim ve kültür; sendikalar ve odalar arasında dayanışma; kooperatif birlikleri arasında konut; yurttaş girişimleri arasında kadın ve çocuk amaçlı STK'lar ilk planda gelmektedir. Türlerine göre STK'lar tabloda her ne kadar değişik başlıklar altında ifade edildiye de burada esas olan nokta reel anlamda STK olan dernekler ve vakıflar esas olarak alınmalıdır. Çünkü, Türkiye'de STK olarak kabul edilen birçok kuruluş uluslar arası standartlarda STK olarak görülmemektedir. Herşeyden önce bunların NGO olarak kabul edilebilmesi için kamu sektörünün dışında yer almaları ve sivil insiyatifi kullanabilme yeteneklerine sahip olmaları gerekmektedir. Oysaki Türkiye'deki sendikalar, odalar, borsalar ve diğer meslek kuruluşlarının büyük bir kısmı belki bir bası grubu olarak ele alınabilir. Ancak, yarı resmi devlet hüviyetine sahip olduklarından dolayı STK olarak kabul edilmezler.

Tablo 3: Türkiye'de Amaçlarına Göre Sivil Toplum Kuruluşları

	STK Sayısı	%
Kamusal tesis yaptırma	14832	22,5
Okul	14770	22,5
Dini nitelikli	13396	20,3
Spor ve avcılık	10092	15,3
Dayanışma ve yardımlaşma	5518	8,4
Çevre, güzelleştirme ve kalkınma	3532	5,4
Kültür	1216	1,8
Çocuk	395	0,6
Kadın	179	0,3

Kaynak: Gönel, 1998; 21

Amaçlarına göre STK'lar sıralandığında, derneklerin bir çok alanda ilk sırada yer aldığı gözlemlenir. Yalnız, vakıflar, din, eğitim alanlarında en başta, bilim, kültür, sosyal hizmet ve politika alanlarında ikinci sırada gelirler; kooperatifler, konut alanında ilk sıradadırlar.

Tablo 4: Amaçlarına Göre STK'lar

Amaç	Toplam	%
Dayanışma	409	22,7
Eğitim	247	13,7
Ekonomi	241	13,4
Kültür	238	13,2
Sağlık	212	11,8
Sosyal hizmet	208	11,5
Çevre	178	9,9
Sanat	113	6,3
Kadın ve çocuk	110	6,1
Spor ve hobi	110	6,1
Bilim	88	4,9
Konut	88	4,9
İletişim	53	2,9
Politika	44	2,4
Din	33	1,8
Baz		1,804

Kaynak: Gönel, 1998; 21

Tabloda da görüldüğü gibi amaçlarına göre STK'lar yoğunlukları açısından değerlendirildiğinde dayanışma amaçlarına göre STK'ların ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada ise %13.7 ile eğitim gelmektedir. Konumuz açısından amaçlarına uygun olarak STK'lardan toplam %13.7'si eğitim amaçlı olanlardır.

Devlet, STK'ların kuruluşlarına bile doğrudan müdahale etmektedir. Türkiye'de STK'lar genellikle kendi inisiyatifleriyle kurulmaktadır. Kamu hukukuna tabii meslek kuruluşlarında denetim doğrudan olmaktadır. Bazı vakıfların da devlet eliyle kurulduğu bir gerçektir. Halbuki batılı normlarda STK dediğimiz zaman tamamen genel kamu hukukunun dışında kalan sivil inisiyatif grupları akla gelmektedir. Türkiye'de ise STK'ların büyük bir kısmı kamusal alan ile iç içedir. Türkiye'de faaliyet gösteren birçok vakıf vardır ve bunlar birer sivil toplum kuruluşudur. Bu vakıflar ülkenin eğitimine, kültüre, ekonomisine, sosyal ve siyasi hayatına önemli katkılar sağlamaktadırlar.

Cumhuriyetin ilanından sonra, 1924 yılı Evkaf Nezareti kaldırılmış, Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1967 yılında çıkarılan 903 sayılı yasa ile bu alan yeniden düzenlenmiştir. Bu yasanın bir fazla kurucuya olanak tanır

ması , vakıflara genel kurul gibi idari organların oluşturulabilmesini olanaklı kılması gibi nedenlerle birçok yeni vakıf kurulmuştur. Bu vakıflara Bakanlar Kurulu kararıyla "vergiden muaf vakıf" statüsü tanınmıştır. Bu tür vakıflara devlet kimi alanlarda bazı ayrıcalıklar tanımıştır (Gönel; 1998, 5-6).

Türkiye'deki STK'ların içerisinde vakıflardan sonra nicelik ve nitelik açısından ikinci sırada yer alan kuruluşlar ise derneklerdir. Dernek kurma hak ve özgürlüğü ilk kez II.Meşrutiyet sonrasında 120. maddeyle anayasaya girdi. Dernekler de sivil toplum kuruluşlarından olarak çok çeşitli amaçları gerçekleştirmek üzere kurulan ve faaliyetlerine devam eden kurumlardır. Dernekler, Anayasanın 33. Maddesi ve Dernekler Kanunu gereği kurulurlar ve denetlenirler. Eğitim, sağlık, spor, yardımlaşma vb. amaçlar için kurulduklarını görüyoruz. Üyelerinin, kuruluş amaçlarını gerçekleştirmek üzere, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ile dernek faaliyetini sürdürmeleri esastır.

1950 sonrası günümüze kadar gelen dönemde, uzmanlaşmanın artması, siyasal katılımın yaygınlaşması , toplumsal hareketliliğin artması dernekleşmeyi de hızlandırdı. 1970 sonrasında toplumsal ve ekonomik hayattaki dönüşümler sonucunda derneklerin toplumsal tabanı içinde genç, eğitilmiş maddi geliri görece yüksek tabakaların ağırlığının arttığı görülür. Bu kesimler derneklerin gereksindiği kalifiye insan ve yeterli mali gücü sağlayacaktır. 1983 yılında, anayasanın 33. maddesine dayanılarak çıkarılan, daha yasakçı nitelikteki 2908 sayılı yasa yayınlanmıştır. 1980-83 arasında neredeyse durma noktasına gelen dernekleşme, 1984 sonrasında yeniden canlanmaya başlamıştır. Bu dönemde dini derneklerin, çevreci kuruluşların ve kadın kuruluşlarının sayıca arttığı ve aktifleştikleri gözlemlenir.

Türkiye'de ki STK'ların içerisinde fonksiyonellik ve batılı normlara uygunluk açısından üçüncü sırada ise meslek kuruluşları yer alır. Meslek kuruluşları derneklerden ve vakıflardan farklı olarak üye aidatlarının yanı sıra kamu hukukuna dayalı bazı gelir kaynaklarının olması gerçeğidir. Dernekler ve vakıflar gibi ülkemizin eğitimine, ekonomisine, kültürüne önemli katkılar sağlamaktadırlar. Türkiye'de meslek kuruluşları oda ve dernek olarak örgütlenmiştir. Bu iki STK arasında , kuruluşların sahip oldukları yetki ve sorumluluklar, devletle olan ilişkileri, üyelik koşulları ve gelir kaynakları açısından farklılıklar vardır. Odalar kamu kurulu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır. Bir kamu hukuku tüzel kişisi olan odaların bazı kamu görevleri ve kamu hukukundan doğan hakları vardır. Odalar ilgili alanda devletin yerine getireceği bazı görevlere eş düşen yetkileri kullanır. Yasa ile kurulurlar ve ilgili meslek alanında kamu yararını korumak amacıyla gerekli düzenleme denetimleri yapmayı üstlenirler. Mesleki derneklere üyelik serbest iken, odalara üyelik zorunlu tutulmuştur. Bir odaya üye olmak, genel ilke olarak, ilgili mesleği icra edebilmenin önkoşullarından biridir. Bu şekilde meslek odalarına üyeleri üzerinde meslekten ihraç etme de dahil olmak üzere geniş bir yetki tanı-

mıştır. Bu nedenle, devletin bu kuruluşlar üzerindeki denetimi, bireylerin yaşamsal çıkarları üzerinde de devlet denetimi anlamına gelmektedir.

Türk Eğitim Sisteminde STK'ların Roller

Bu bölümde Türk Eğitim Sistemine Türkiye'deki STK'ların yaptığı katkıyı hem ürettikleri politikalar çerçevesinde hem de sağladıkları maddi imkanlar ölçüsünde ele alacağız. Önce, Türkiye'deki eğitimi genel olarak değerlendireceğiz. Okullaşma oranları nedir?, toplam bütçeden eğitime ayrılan kaynakların miktarı nedir?, STK'ların yapmış oldukları maddi katkılar neledir?, STK'lar tür ve amaçlarına göre nasıl bir katkı sağlamaktadırlar? gibi alt başlıklar bu bölümün öncelikleri arasındadır.

Toplumlar artık yönetim sistemlerinden deruhte ettikleri hizmetlerin kaynakları israf etmeden maksimum verimle üretilmesini beklemekte aynı zamanda bu hizmetleri demokratik kaidelere uygun biçimde, halkın iştirakiyle gerçekleştirmesini istemektedirler. Bundan dolayı mahalli seviyede ve mahalli karakterdeki kamu hizmetleri üzerindeki icra, yetki ve sorumluluğunun atanmışlara değil seçilmişlere bırakılması, çağımızın ihtiyaçlarına cevap verebilecek gerçekçi bir yaklaşım olmaz. Bu sebeple bir yandan devlet yönetimlerinde mahalli idarelerin önemi ve tesiri artmakta ve diğer yandan gönüllü teşekküllerinde sayısı ve fonksiyonları çoğalmaktadır. Bu kuruluşlar ülkemizde eğitim politikamıza sınırlı olsa katkıda bulunmuş, kamuoyu oluşturmuşlardır. Fakat bunlar daha çok belirli siyasi partilere bağlı kalmışlar ve uç noktalarda toplanmışlardır. Bilimsel çalışmalar ve yayınları da sınırlıdır. Bununla birlikte demokratik bir oramda böyle kuruluşlardan eğitim faaliyetlerinde yararlanmak mümkündür.

Türkiye'de STK'lar Kozlu'ya göre; Milli eğitim sistemimizin, merkezi yapısının süratle yerinden yönetimci bir bünyeye kavuşturulması ve bununla eşanlı olarak rekabete tamamıyla açılması gerekir. Yeni sistem özel ve kamu kuruluşlarının bir karışımı olmalıdır. Her bölge ve her konuya yetişmesi mümkün olmayan devlet, giderek kendisi eğitim yatırımı yapacağına özel sektörün yapacağı yatırımları teşvik eden ve denetleyen bir konuma gelmelidir. Özel sektörün eğitimdeki ağırlığının artması, eğitim sektörüne rekabetin girmesi demektir. Rekabet beraberinde yeniliği, yaratıcılığı, teknolojiyi getirir, israf ve yolsuzluklara engel olur, etkin kaynak kullanımını sağlar (Kozlu, 1999; 283). Eğitime ayrılan kaynaklar daha çabuk ve sürekli bir şekilde gelir artışına yol açtığı ve tüm nüfusumuzun nitelikleri ile hayat tarzını etkilediği için yatırım önceliğinin bu alana verilmesi zaruridir. Eğitim reformunun niteliksel hedefi çağdaş, yani özgür, dogmalara bağlı olmayan ve koşullanmamış, eleştirel düşüncüyü, bağımsız, bilimsel ve özgür yaklaşımları destekleyecek, ekonomide hızla ve sürekli olarak üretken olabilecek kişi, kurum ve sistemlerin yaratılıp gelişmesini desteklemek olmalıdır. Katılımcılık, yaratıcılık, sorumluluk, temel niteliklerin başında gelmelidir. Gelecek ilgili değişik

vizyonların ortak noktası bilgi toplumunun önemlidir. Japonya ve Asya kaplanlarının da ortak noktası bilgi toplumunun temeli olan eğitime verdikleri önemlidir. Türkiye'nin de artık eğitim reformunu ulusal hedeflerinin en başına koyması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirebildiği ölçüde kalkınma ile ilgili hedeflerine ulaşması mümkün olacaktır. Bilgi toplumları içindeki yerimizi almamızın kişi, kurum ve devlet olarak göstereceğimiz çabalara bağlı olduğu unutulmamalıdır. Sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanındaki çalışmalarında şahsi menfaat, grup menfaatleri değil kamu menfaati ön planda tutulmalıdır.

2000'li yıllara da ülkemiz nüfus bakımından Avrupa'nın en büyük ülkesi olacak ve okul çağındaki 25 milyonluk genç nüfus yalnız Türkiye'nin değil, gittikçe yaşlanan Batı Avrupa'nın da insan kaynağını oluşturacaktı. Fakat bunun gerçekleşebilmesi için bu kaynağın çok iyi kullanılması, yani çok iyi yetiştirilmesi gerekmektedir. O halde bu kaynağın iyi işlenebilmesi için devletin tüm imkanlarını sivil kuruluşlarla birleştirerek plan ve program çerçevesinde hareket etmesi gerekir (Gökçe, 1996; 142).

Türkiye'de eğitim faaliyetleri, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu çerçevesinde yürütülmektedir. Türk Milli Eğitim sistemi örgün ve yaygın eğitim olmak üzere, iki ana bölümden kurulur. Örgün eğitim; okul öncesi eğitim, temel eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar. Yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar. Örgün eğitimin aşamaları şunlardır; Okulöncesi Eğitim, İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretim. Yaygın eğitim, örgün eğitim ile birbirini tamamlayacak, gereğinde aynı vasıfları kazandırabilecek ve birbirini her türlü imkanlarından yararlanacak biçimde bir bütünlük içinde düzenlenir. Yaygın eğitim, genel ve mesleki-teknik olmak üzere iki temel bölümden meydana gelir. Bu bölümler birbirini destekleyici biçimde hazırlanır.

Yaklaşık olarak Türkiye'de genel bütçeden MEB'e ayrılan kaynakların oranı %8 dolayındadır. Halbuki bu oran Japonya, ABD ve Fransa da %18, Tayland'da %21, Kore'de %28'dir. Kamu kesiminin maliye yapısı bazı olumlu gelişmelere rağmen gelecek yıllarda da devletin Türk Milli Eğitimine gerekli kaynakları aktarmada yetersiz kalacağını göstermektedir (İTO, 1999; 7).

Eğitimde özelleşme kaçınılmazdır. Devlet-vatandaş işbirliğinden korkulmadan yükün bir bölümünün özel kurum ve kuruluşlara devredilmesi gerekir. Eğitim hizmetlerinin devlet veya devlet denetiminde büyük kurumlar tarafından üretilmesinin sınırlarına yaklaşıldığı, gelecekte bu hizmetlerin aile veya ufak yerel üniteler ve sivil toplum kuruluşları tarafından sunulacağı gerçeği artık görülmeli, buna uygun politikalar geliştirilmelidir. 625 sayılı Özel Eğitim Kurumları Kanununun yürürlüğe girmesi ile yasal dayanağa göre kurulan Özel Öğretim Kurumları, Türk Milli Eğitiminin amaçları doğrultusunda faaliyet gösteren kurumlar olarak eğitim sistemi içinde yerlerini almışlardır. Her ne kadar M.E.B'na bağlı olarak faaliyette bulunsalar da, bu bağlılık

idari biçim ve müfredat yönündendir. Kurucularının gerçek yada tüzel kişi olmaları hesabıyla ve kar amacıyla kurulan hizmet işletmeleri olarak birer sivil toplum kurumu kabul edilebilir.

Tablo 5: Özel Öğretim Okul ve Kurumları (1998-99 Öğretim Yılı)

Eğitim Kademesi	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı
		Toplam	Erkek	Kız	
Okulöncesi	587	15176	8182	6994	1224
İlköğretim	651	164181	92460	71712	9547
Ortaöğretim Toplamı	466	58722	31976	26746	10229
Genel Lise	441	56219	30290	25926	9970
Mesleki ve teknik Lise	25	2503	1686	817	259
Örgün Eğitim Toplamı	1704	2380789	132618	105461	21000
Özel Dershaneler	1759	441348	255495	185853	15575
Özel Kurslar	2628	1081521	820076	261445	17597
Yaygın Eğitim Toplamı	4387	1522869	1075571	447298	33172*
Genel Toplam	6091	1760948	1208189	552759	54172

Kaynak: MEB, 1999

*Uzman ve usta öğretmenler dahil

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Türkiye'deki özel öğretim kurumlarının sayısının 6091 olduğu görülmektedir. Bunun, 4387 tanesi yaygın eğitim, 1704 tanesi de örgün eğitim kurumudur. Tabloyu analiz ettiğimizde görülmektedir ki; özel okulların büyük bir kısmının yaygın eğitim kapsamı içerisindedir. Türkiye'deki birçok özel kurum, kuruluş, vakıf, dernek ve meslek kuruluşlarının örgün eğitim yerine yaygın eğitim ağırlıklı olarak Türk Eğitim Sistemine katkı sağladıkları görülmektedir.

Tablo 6 : Özel Okul çeşit, öğrenci ve öğretmen sayıları.

Okul Türü	Kurum Sayısı	Toplam	Öğrenci Sayısı		Öğretmen Sayısı
			Erkek	Kız	
Toplam	1230	238079	132618	105461	21000
Özel Türk Okulları	1169	224122	125972	98150	19793
Özel Azınlık Okulları	41	4614	2178	2436	398
Özel Yabancı Okullar	16	8477	4000	4477	688
Özel Uluslar arası Okullar	4	866	468	398	121

Kaynak: MEB, 1999

Türkiye'deki özel okullar dört temel kategoride değerlendirilmektedir. Bunların içerisinde büyük bir kısmı vakıfların ve derneklerin kontrolünde olan özel Türk Okulları yer almaktadır. Ancak, toplam 1169 özel Türk Okulu ile toplam örgün eğitim sistemi içerisindeki resmi okulları mukayese ettiğimiz zaman çok fazla anlamlı sonuçların çıkmadığı görülmektedir.

Tablo 7: Özel Türk Okulları 1998-99 Yılı Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Eğitim Kademesi	Okul Sayısı	Toplam	Öğrenci Sayısı		Öğretmen Sayısı
			Erkek	Kız	
Okulöncesi	546	14458	7810	6648	1182
İlköğretim	599	156537	88755	67782	9159
Ortaöğretim toplamı	438	53127	29407	23720	9452
Lise	155	17579	9,394	8185	2865
Anadolu lisesi	210	28806	5511	13295	2899
Fen lisesi	50	4276	2838	1438	441
Mesleki ve teknik lise	23	2466	1664	802	247
Genel Toplam	1583	224122	125972	98150	19793

Kaynak: MEB, 1999

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Özel Türk Okulları sayısının büyük bir kısmının okulöncesi eğitim ve ilköğretimde yoğunlaştığı görülmektedir. Okulöncesi eğitimin özel Türk okulları içerisinde hemen hemen ilköğretim kadar olması bu eğitim kademesinin gönüllülük esasına dayanmasının neticesi olarak kamu tarafından öncelik verilmemesinin sonucudur. Halbuki resmi örgün eğitim kademelerinde mukayese yaptığımızda gördük ki okulöncesi eğitim kademesinin hem okullaşma oranı hem de öğrenci sayıları bütün eğitim kademelerinden son derece düşüktür. Burada dikkat çeken bir diğer nokta özel okullar içerisinde bir ülkenin iktisadi kalkınmasında önemli bir rol oynayan mesleki ve teknik okulların hem okul sayısının hem öğrenci ve öğretmen kapasitesinin son derece düşük olmasıdır.

Türkiye'de 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim 10'uncu Milli Eğitim Şurasında 15.inci Milli Eğitim Şurasına kadar uzanan bir süreçte, üzerinde yoğun akademik görüşmelerin yer aldığı ve bu çalışmalara paralel olarak 1971-72 öğretim yılında pilot uygulamasına başlanılan ve 1973 yılında çıkarılan Milli Eğitim Temel Kanunu ile ilke kararı alınan ve tam uygulamasına ancak 24 senelik bir gecikme ile 1997-98 öğretim yılında geçilebilen bir programdır. Bu programın, Türkiye'nin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısından kaynaklanan birtakım sorunları vardır. Günümüzde her alandaki ve her kademedeki yetişmiş insan gücü için istenen asgari nitelikler meslek okullarından öncede en az sekiz yıllık bir temel eğitim zorunlu kılmaktadır. 11-12

yıllık kesintisiz bir temel eğitimden geçmemiş kimse hangi nedenle, içeriği ne olursa olsun üniversiteler düzeyinde bir eğitimi sürdürmüyorsa, kaldırmıyorsa, aynı nedenle sekiz yıllık kesintisiz eğitimi görmemiş olan öğrenci günümüz şartlarının gerekli kıldığı bir eğitim başarılı götüremeyecektir. 18.08.1997 tarihinde kabul edilen 4306 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle 5 yıllık zorunlu eğitim 8 yıllık zorunlu ve kesintisiz eğitime dönüşmüştür.

Kemal Gürüz ve arkadaşlarının TÜSİAD için 1994 yılında yapmış oldukları Türkiye’de ve Dünyada Yüksek Öğretim, Bilim ve Teknoloji konulu araştırmanın neticesinde Türkiye’deki yükseköğretimin finansmanında özellikle özel yükseköğretim kurumlarının akreditasyon problemini çözdükten sonra teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kar amacı gütmemek kaydıyla üniversite, yüksekokul veya enstitü gibi özel yükseköğretim kurumu kurulmasının önündeki tüm yasal engellerin kaldırılması gerektiği bunun için kar amacı gütmeyen kuruluşlara (NGO) Türk Hukuk sistemi içerisinde yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (TÜSİAD, 1994; 266).

Tablo 8: Türkiye’deki Yükseköğretim Kurumlarının Finans Kaynakları

Finansman Kaynağı	%
Kamu Kaynakları	80,30
Öğrenim Ücretleri	1,30
Diğerleri	18,40

Kaynak: TÜSİAD, 1994; 106.

Henüz ülkemizde %100 okullaşma sağlanamamıştır. Okuma-yazma bilmeyenlerin sayısı hala yüksektir. GSMH’dan eğitime ayrılan pay, gelişmiş ülkelerinkine nazaran düşüktür. Bu problemlerin aşılması gönüllü kuruluşların yapacakları katkılarla azaltılabilecek ve zamanla gelişmiş ülkelerin seviyelerine ulaşabilecektir. Aşağıdaki tabloda Türk eğitim sistemindeki her bir eğitim kademesinin okullaşma oranları DPT plan hedeflerine göre ve 1996-97 eğitim-öğretim yılı gerçekleşme oranlarına göre görülmektedir. Türkiye’nin özellikle okulöncesi eğitimdeki okullaşma oranının %8.9 civarında olması Türkiye’deki kamunun zorunluluk esasını getirmediği bir eğitim kademesinde STK’ların etkin olması gerektiği halde okullaşma oranının düşük kalması STK’ların fonksiyonelliğini tartışma konusu yapabilir.

MEB, eğitim-kalkınma ve gelişmişlik olgularının birbirini tamamlayan, birbirleri ile özdeşleşen göstergeler olduğu gerçeğinden hareketle eğitim yatırımlarına büyük önem vermiş ve eğitim gelirlerinin konsolide bütçeye oranı ve GSMH içindeki payı her yıl giderek artırılmıştır. Son yıllarda yüzde 21.97’ye, GSMH içindeki payı da yüzde 6.63’e ulaşmıştır (Yeni Türkiye, 1997; 97).

**Tablo 9: Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma Oranı
(1996-1997 Öğretim Yılı)**

Eğitim Kademesi	Okullaşma Oranı	
	Plan Hedefi (2000 Yılı)	Gerçekleşme (1996-97 Öğretim Yılı)
Okulöncesi	16,0	8,9
İlköğretim	100,0	88,9
İlkokul	-	99,8
Ortaokul	-	69,6
Ortaöğretim	75,0	54,7
Genel Lise	40,5	30,8
Mesleki ve teknik Lise	34,5	23,9
Yükseköğretim	31,0	22,4

Kaynak: MEB, 1999

Tablo 10: GSMH içindeki MEB Bütçesinin Payı

Yıllar	GSMH	MEB Bütçesi	MEB Bütçesinin GSMH Oranı (%)
1998	52.395.029.000	14.789.475.000	2.34
1999	78.876.000.000	23.650.000.000	2.70

Kaynak: MEB, 1999; 162.

Tabloya baktığımız zaman MEB ayrılan payın 1998 yılına göre 1999 yılında GSMH içerisindeki payının arttığı görülmektedir. Ancak, bu artış yanıltıcıdır. Çünkü, MEB ayrılan bütçenin hem 1998 hem de 1999 yılları itibariyle yaklaşık olarak %70'i personel harcamalarına gitmektedir. Halbuki Türkiye'nin hızlı nüfus artışı neticesinde sürekli eğitime olan talep artışına cevap vermek için şart olan Milli Eğitim yatırımına ayrılan payın %20'lerde olduğu görülmektedir (MEB; 1999, 163). Bunun dışında MEB ayrılan kaynakların genel bütçe dışında değişik fon ve özel sektör tarafından da desteklendiği görülmektedir. YÖK ve üniversitelere ayrılan kaynağı da genel eğitim içerisinde değerlendirdiğimiz zaman eğitime toplam bütçeden ayrılan kaynak miktarının yeterli olmadığı gözükmektedir. 1998-1999 yılları itibariyle YÖK ve üniversitelere ayrılan toplam bütçe içindeki kaynak miktarı 1998 yılı için 408.428 milyar, 1999 yılı için ise 663.400 milyardır. Bunların GSMH'ya oranı ise 1998 yılı için 0.83, 1999 yılı için ise 0.84'tür. Yükseköğretim Kurumları ve MEB'i bir bütün olarak düşündüğümüz zaman 1999 yılı için ayrılan toplam bütçenin GSMH oranı %3.53'tür (MEB;1999, 169).

Eğitime ayrılan kaynaklar ve bu kaynakların dağılımı; ülkenin insan gücü ihtiyaçları, insan gücü istihdam ilişkileri dikkate alınarak örgün ve yaygın eğitim kurumlarının eğitim ve öğretim kalitesini yükseltecek şekilde

belirlenmektedir. Bu esaslara göre hazırlanan eğitim bütçesi, kamu ve özel olmak üzere iki kaynaktan oluşmaktadır. Son yıllarda eğitime ayrılan kaynaklar giderek artmasına rağmen yine de ihtiyaçları karşılayacak düzeyde değildir. Zorunlu temel eğitimin 8 yıllık kesintisiz uygulanması da daha fazla kaynakla mümkün olacaktır. Bakanlık, bu ihtiyaçlara uygun olarak, kaynakların artırılmasında özel kuruluşların, kişilerin ve yerel yönetimlerin katkısını sağlamak için özendirici önlemler almakta, mevcut kaynakların daha rasyonel kullanılmasına çalışmaktadır. Eğitime yeterli kaynağın aktarılması ve yatırımların yapılması zorunludur. Yeni dünya düzeninde rekabet gücünün eğitimden kaynaklandığı, yeni ekonomik düzende, eğitime daha fazla yatırım yapan ülkelerin, rekabette avantaj sağlayacakları çok açıktır. Ülkelerin kalkınmasında ve gelişmesinde insan faktörü üzerinde önemli durulmaktadır. İnsan faktörünün bu denli önemli olması, onun gerekli şekilde yetiştirilmesi ve verimli bir şekilde kullanılmasını gerektirir. Bu da eğitim ile olacaktır. 21. Yüzyıla ülkesini hazırlamak isteyen kadrolar, okul, işyeri ve devlet arasında oluşturulacak uyum içinde eğitim ve yeniden eğitim politikalarının amacı sadece istihdam edilebilen insan yaratmak değil; dünyanın neden ve nasıl değiştiğini kavrayabilen, kültürel bir uygarlığa ve gelişmiş etik anlayışına sahip insanı hedeflemelidir, yetiştirmelidir.

Tablo 11: Halkın ve Özel İdarelerin Eğitime Katkısı

Halk Katkısı			Özel İdare Katkısı		
Yıllar	Sağlandığı Yıl Tutarı	DPT 1998 Yılı Deflatörüne Göre Tutar	Yıllar	Sağlandığı Yıl Tutarı	DPT 1998 Yılı Deflatörüne Göre Tutar
1996	9.486.177	29.075.424	1996	2.868.142	8.790.943
1997	18.471.454	31.586.204	1997	6.749.141	11.541.037
1998	50.000.000	50.000.000	1998	16.435.656	16.435.656

Kaynak: MEB; 1999, 175

Yukarıdaki tablo, incelendiğinde halkın ve özel idarelerin yıllar itibarıyla Türk Eğitim sistemine yapmış olduğu maddi katkılar MEB'in aynı yıllar itibarıyla Genel bütçeden ayrılan payla mukayese edildiği zaman oranın kamu sektörü açısından fazla olduğu görülmektedir. Örneğin, 1998 yılı itibarıyla MEB'e Genel bütçeden ayrılan kaynak miktarı 1.243.108.000 TL iken aynı yıl için halkın ve özel idare katkısının toplamı 66.435.656 TL dir.. Bundan özel idareleri STK olarak saymadığımızdan dolayı çıkardığımız zaman geriye kalan halkın katkısı olan 50.000.000 TL'nin ise oranının yapılması bile garip olacaktır.

Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının önde gelen mesleki kuruluşlarından İTO sadece maddi açıdan Türk Milli Eğitim sistemine katkı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda eğitim sistemimizin spesifik sorunlarında merkezi hükümete paket önerilerde getirmektedir. Örneğin; İTO "Türkiye'deki Teknik

eğitim nasıl olmalıdır?”, “Özel okullar dünyada nedir?, Türkiye’de ne olmalıdır” gibi sorulara da cevap aramaktadır (İTO,1999; 21). Türkiye’deki sivil toplum teşkilatlarının eğitim sistemine katkısı zaman zaman politika üretmek şeklinde iken çoğu zamanda bizatihi devletin yetişemediği noktada eğitimi finanse etmek şeklinde olmuştur. Örneğin; Baloğlu’na (1990) göre 1980’li yıllarda başlatılan Türkiye’deki “kendi okulunu kendin yap” kampanyası çerçevesinde halkın katkısı giderek artmıştır. Hayırsever yurttaşlar ile çeşitli büyüklükteki şirket ve vakıflar özellikle Milli Eğitim Vakfı, Türk Eğitim Vakfı, Koç Vakfı, Sabancı Vakfı, Enka Vakfı, Türk Petrol Vakfı gibi vakıfların okul binası yapma, arsa bağışı, okul donatımı, yurt, lojman yapımı, spor sitesi yapım ve işletimi, yurt içi ve yurt dışı burs tahsisi gibi konularda Milli Eğitim’e büyük katkıları olmuştur. Bu durum sonuçta halk katkısının yörelerin ihtiyaçlarına göre yeni teşvik önlemleri ile eğitim finansmanında önemli roller üslenebilecek bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Özel sektörün kar amacıyla değil, fakat vakıf kurma yoluyla Bakanlıkça uygun görülecek derece ve türde okul açması veya bağış yoluyla eğitim finansmanına katılması teşvik edilmeli ki, vakıflar amaçlarına uygun olarak fonksiyonel hale getirilmelidir (Baloğlu, 1999; 184). Özel sektör yükseköğretimden sağladığı faydayı, mecburi yada gönüllü, dolaylı yada dolaysız araçlarla karşılamak zorundadır. Özel Sektör ihtiyaç duyduğu insan gücünün yetişmesi için mecburi hizmet karşılığı burs vererek yükseköğretim finansmanına dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır. Özel sektörün yükseköğretim kurumlarının finansmanına yaptığı katkının bir diğer yolu ise gönüllü yada teşvik edilmiş bağışlardır. Özel sektörün veya gönüllü kişi ve kuruluşların üniversitelere yaptığı gönüllü bağışlar konusunda yapılan araştırmalar bağışa yönlendiren faktörleri şu şekilde sıralamaktadır: Mensubiyet duygusu, cemaat bağları, kurumun çevre ile uyumu, mezunların sayısı ve örgütlenmeleri, kurumun prestij ve imajıdır (Kabasakal, 1998; 52). Türkiye’de bu şartlar vakıf üniversiteleri ile sınırlı olmak üzere 2547 sayılı kanun ve Vakıf Üniversiteleri Yönetmeliği ile belirlenmiştir.

Ülkemizde eğitim-öğretim gerek nitelik gerekse nicelik açısından geliştirilmesine katkıda bulunan, birçok uygulamanın gerçekleştirilmesinde öncülük rolü oynayan özel öğretim kurumlarının bilgi çağının gerekleri doğrultusunda faaliyetlerine devam etmesi alanlarında bir boşluğu dolduracakları anlamına gelir ve devlete en büyük destekçidirler. Eğitim işinin komple ve maliyeti yüksek bir iş olduğunu daha önce belirtmiştik. Devletin bu alanda toplumun ihtiyacını yeterince karşılayamadığı düşünülürse gönüllü kuruluşların katkıları önem kazanmaktadır. Eğitim sisteminin finansmanında gönüllü kuruluşların payının artırılması ve desteklenmesi 15. Milli Eğitim Şurasında kararlaştırılmıştır. Eğitim sisteminin finansmanında bölümünde, özel kesimin eğitime özendirilmesi, eğitime gönüllü katkıların teşviki ve organizasyonu başlıklı altında kararlar alınmıştır.

Tablo 12: Türkiye'deki bazı STK'ların Türk eğitimine yaptığı katkılar

STK İsmi	Okul Sayısı	Öğrenci Kapasitesi
TOBB	13	5436
Koç Vakfı	14	6720
İMKB	47	29760
Toplam	74	41916

Kaynak: MEB, 1999

Tablo incelendiğinde bazı sivil toplum kuruluşlarının Türk Eğitim sistemine önemli maddi katkılar sağladıkları görülmektedir. Bunun yanında diğer STK'ların yaptığı maddi katkıları da ilave ettiğimiz zaman Türk Eğitim Sistemine önemli derecede katkı sağladıkları görülür. Ancak, STK'ların çok önemli katkı sağladığı ülkelerle mukayese yaptığımız zaman Türkiye'deki STK'ların eğitim sistemine yapmış olduğu katkının çok düşük düzeyde olduğu görülür. Bu STK'ların yanında politika üreten bazı STK'ların da en az bunlar kadar katkı sağladıkları ifade edilebilir. Örneğin, TESEV, Beyaz Nokta Vakfı, Türk Ocağı, Aydınlar Ocağı ve daha birçok STK maddi katkı yerine merkezi hükümetin eğitim problemlerini çözebilmesi için politikalar ürettikleri tespit edilmektedir. Özellikle son dönemde Türkiye'nin önde gelen sermayedarlarının oluşturduğu TÜSİAD sadece politika üretmemekte ayrıca üretmiş olduğu politikanın merkezi idare tarafından hayata geçirilmesi içinde büyük bir çaba ve gayret sarf etmektedir.

Sivil toplum teşkilatları Türk Eğitim sistemine çok önemli maddi katkılar sağlamışlardır. Bunlar bazen bina yapımında, bazen öğrencilere burs vermede, bazen de yönlendirme ve politika üretme şeklinde gerçekleştirir. Örneğin; Milli Eğitim Bakanlığının Türkiye'nin önemli eğitim problemlerinden birisi olan bina yapımıyla ilgili 1998 yılında ilk defa sivil toplum teşkilatlarının yapacağı katkıyı resmi belgelerde ifade etmiştir. Özellikle 8 yıllık zorunlu kesintisiz eğitime geçilmesiyle birlikte bunun fiziksel altyapısındaki binaların uzun vadede yerine getirilmesinde TOBB, Vehbi Koç Vakfı ve İMKB gibi çok önemli ve güçlü sivil toplum örgütlerinin yapacağı yatırımları Millî Eğitim istatistiklerine ifade edilmiştir. Yine ayrıca yarı kamusal nitelik taşıyan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonundan da 1998 yılı için 5 trilyon üzerinde katkı sağlayacağı ifade edilir. Ayrıca, 4306 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle ilk defa öğrenci katkı payı yaklaşık 203 trilyon olarak hesaplanmış ve yine ilk defa yaklaşık 2,5 trilyon liralık bir bağışta MEB istatistiklerinde gelir olarak yerini bulmuştur (MEB, 1998; 18).

Dünya Bankası Türkiye ile ilgili hazırlamış olduğu bir raporu "eğitimde kriz" başlığını kullanarak ifade etmiştir. Bu raporda iktisadi gelişmenin gerçekleşmesinde mutlaka eğitimde krizin öncelikle önlenmesi gerektiği ayrıca niteliğin düşmesi, planlamanın eksikliği bu krizin nedenleri olarak gösteril-

miştir. Bu kirizi aşmanın yolu insana yatırım, yeterli cari kaynak ayrılması öğretmenlerin etkin kullanılması, özel sektörün okul açmasının teşvik edilmesi, ve öğrenci katkı paylarının artırılması olarak düşünülmüştür.

Örnek Sivil Toplum Kuruluşları: TEGV ve TEV

Bu kısımda Türkiye’de STK olarak etkin rol oynayan bazı sivil inisiyatif gruplarını ele alacağız. Özellikle bunlardan son üç yıldır Türk kamuoyunu pozitif yönde etkileyen ve sivil toplum kavramının ne olduğunu neler yapılması gerektiğini ve neler yapılabileceğini ortaya koyan TEGV ve Atatürk’ün kurdugu ve sayısız Türk eğitim sistemine eser kazandıran TEV incelenecektir.

Ülkemizde eğitim-öğretim gerek nitelik gerekse nicelik açısından geliştirilmesine katkıda bulunan, birçok uygulamanın gerçekleştirilmesinde öncülük rolü oynayan özel öğretim kurumlarının, ilgi çağının gerekleri doğrultusunda faaliyetlerine devam etmesi alanlarında bir boşluğu dolduracakları anlamına gelir ve devlete en büyük destekçilerdir. Devletin vatandaşına hizmet etmekle yükümlü olduğu gelişmiş demokratik toplumlarda vatandaşların ve sivil toplumunda önemli sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukların başında toplumsal çalışmalara katılım gelmektedir. Devlet özellikle eğitim alanında çağımızın gereksinimi doğrultusunda yeterli olanakları sunabilecek kaynak ve yetişmiş insan gücünden yoksun olabilir. Toplumumuzun eğitime duyduğu ciddi talep, bu boşluğun bir şekilde doldurulmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu boşlukların bazen okullara destek olabilmeleri açısından özel öğretmenlerle bazen dershanelerle ve bazen de dini içerikli kurslarla doldurulduğu görülmektedir.

Toplumların kalkınması, gelişmesi, temelde toplumu oluşturan insanların gelişmesi ve eğitimi ile yakından ilgilidir. Bütün gelişmiş toplumlarda durum böyledir. Bireylere çağın ihtiyacı olan eğitim sunamayan toplumların çocuklarına huzur ve gelişmişlik devretmeleri mümkün değildir. Tersine eğitimsiz toplumlar gelecek kuşaklara problem ve yoksullukları devrederler. Bu nedenledir ki devletin eğitim alanında kaynak yetersizliği sonucu yeterli öğretmen, okul, eğitim malzemesi bulamayışı, devletin kedisinden çok toplumun kendisini ilgilendirmektedir. Bundan dolayıdır ki, probleme birinci dercede sahip çıkması gereken taraf bizzat toplumu meydana getiren bireylerin kendileridir. İşte Eğitim Gönüllüleri Vakfı bu amaç çerçevesinde her yörede sivil toplumu oluşturacak yeterli sayıda duyarlı vatandaş hareketine geçirecek problemin çözümüne katkı sağlamaktadır.

17 Ağustos 1999 depremi ile birlikte Türkiye sadece kamu sektörünün gücü ve fonksiyonları ile yeterli olmadığını görmüştür. Büyük felaketin yarılarının sarılmasında birçok STK’nın etkin bir şekilde rol oynadığı görülmüştür. Örneğin; yaraların sarılması noktasında 40 bin civarında prefabrik konutun yaklaşık 30 bini kamu sektörü tarafından inşa edilirken 10 bini STK veya özel kuruluşlar tarafından inşa edilmiştir. Bu göstermektedir ki, dünyada

daki STK'ların oynadığı rollerin artık Türkiye'de de "yurttaş girişimleri" adı altında oynanmaya başlandığı tespit edilmiştir. Özellikle TEGV'nın başlatmış olduğu "Umut 2000 Projesi" kısa zamanda büyük mesafe katederek bir gönüllüler ordusunun ne kadar etkin bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Bunun dışında depremle birlikte Türkiye'deki STK'ların içeriklerine göre deprem bölgesinde hizmet ettikleri tespit edilmiştir. Örneğin, dini amaçlı STK'lar daha çok "aşevi" niteliğinde hizmet ederken önde gelen STK'lar eğitim gibi somut projelerle maddi katkılar sağlamışlardır.

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, bilgili, aydın, hoşgörülü bir kuşağın yetişmesine, daha iyi bir eğitim şansına sahip olmasına katkıda bulunmak üzere her şeyi devletten yada bir başkasından bekleme lüksünü bırakmamızı gerektiğinin bilinciyle kurulmuştur. Türkiye'nin eğitim sorunlarına doğru tanımlar koyarak, uygulanabilir çözümler geliştirmek, çözümlerin işlerliğini sağlamak amacıyla projeler üretmek, kamu kuruluşları ve diğer gönüllü kuruluşlarla işbirliği içinde olmak temel amacı olmuştur.

Eğitim Gönüllüleri Vakfı kurucularının bağlantılarıyla daha varlıklı bireyler arasında uyguladığı kampanyalar sonucunda semtlerde kültür merkezleri açmakta, yeni kitle eğitim yöntemlerinin denenmesine öncülük etmekte, okul tesislerinin bakımı için öğrenci ve velilerinin potansiyelini harekete geçirmek için uğraş vermektedir. Vakıf MEB ile yakın işbirliği içerisinde dir. Ülkede şu an uygulanan sınıf öğretmenliği teklifinden daha ekonomik olacak olan elektronik cihaz destekli tekniklerin geliştirilmesine yardımcı olmayı istemektedir.

Gönüllü kuruluşların özel sektörün ve vatandaşların hayatı önem taşıyan eğitim alanında devletin verimliliğini artıracak şekilde destek vermesi ve sorumluluğu paylaşması gerekmektedir. Türkiye Eğitim Gönüllüler Vakfının birincil amacı devlet tarafından verilen eğitime katkıda bulunmaktadır (Betil, 1999; 1). Eğitim Gönüllüleri Vakfı, batılılaşmanın en temel iki kavramını birleştiren Türkiye'de ki en güvenilir kuruluşlardan bir tanesi olarak 4700 vakıf arasından 1998'de yılın en başarılı vakfı seçilmiştir. Vakfın Marmara depremi sonrası eğitimle toplumsal ihtiyaçları bağdaştırıcı nitelikte geliştirdiği "Umut 2000 Projesi" toplumda geniş kabul görmüştür. Umut 2000 Projesi, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı olarak Boğaziçi Üniversitesi ve Procter & Gamble firması ile 17 Ağustos depreminin ardından yapmış olduğumuz görüşmeler ve toplantılar neticesinde deprem bölgesinde eğitim çağındaki çocuklara daha uzun vadeli bir hizmet götürmeyi tasarlamıştır.

"Umut 2000" projesi ile ilköğretim çağındaki debremzede çocukları modern eğitim teknolojisi ile tanıştırmayı, onlara moral destek, rehberlik, danışmanlık hizmeti götürmeyi, grup çalışmalarıyla umut kazandırmayı ve yaşadıkları felakete rağmen onları iyi bir gelecek için umutlandırma amaçlanmıştır. Bu proje ile ayrıca etkileşimli bir eğlenceli bilgisayar ortamında

çocukların temel derslerine destek vermek eğlendirirken eğitmek, onlara kitap okuma alışkanlığı kazandırmak amaçlanmıştır.

"Umut 2000" projesi en modern eğitim teknolojileri ile donatılmış ve Procter & Gamble firması tarafından finans edilen iki ayrı otobüs ile uygulanıyor. Bu Gezici Öğrenim Birimleri deprem bölgesindeki ilköğretim okullarına tek tek giderek, her okulda belli bir süre hizmet veriyor. Otobüsler ilk olarak Sakarya ili içindeki ilköğretim okulları ziyaret edilmiştir.

Vakfa bağışlanan iki otobüs için Vakfı olarak farklı uygulamaları hayata geçirmek ister. Bir otobüsü "Teknoloji Otobüsü" olarak çocukların bilgisayar ortamında eğitim programlarına destek bulabilecekler, video ile çeşitli belgeler ve filmleri izleyebilecekleri, bu konular üzerine eğitimleri ile tartışabilecekler, düşünme yeteneklerini geliştirebilecekler ve en önemlisi onlara destek olmak adına Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfının varlığını hissedebilecekleri belirlenmiştir. Diğer otobüs ise "Oyun Otobüsü" olarak planlanmış ve farklı bir uygulama ile özellikle bazı okullarda uygulanan "Matematik ve Fende Büyük Buluşlar" adı altında bir eğitim paketini çocukların ayağına götürmeyi amaçlanmaktadır. Bu sistemle çocuklar günlük hayatta her an ellerinin altında bulunan materyaller ile matematik ve fen derslerinin deneyerek öğrenme şansına sahip olacaklardır. Bunun dışında zengin bir kitaplıkta diledikleri kitabı okuma şansına erişeceklerdir.

Sivil toplum kuruluşlarının ne kadar etkin işlediği ve bir ülke için ne kadar gerekli olduğu bir kere daha anlaşılmıştır. Bu dönemde en etkin ve göze çarpan bir etkinlik muhakkak ki, Boğaziçi Üniversitesi ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfının oluşturduğu "Umut 2000 Projesi" olmuştur (Tempo Dergisi, sayı 2/63; 103). Bu kuruluşların yapmış olduğu işler, deprem bölgesinde zarar görmüş çocukların eğitimine bir etkin bir biçimde faydalanmasını sağlamaktır. İşte bunlar için Gezici Eğitim Merkezleri kurulmuştur. Depremde çocuklar için iyi bir gelecek sağlanmak için yapılmış olan bu örgütlenmeye çoğu şirketler gerek madden gerekse manen destek vermişlerdir. Ülkemiz açısından en ses getirici bir sivil toplum örgütlenmesi "Umut 2000 Projesi" olmuştur.

TEGV'nin kuruluş tarihi çok yakın bir zamana rastlamasına rağmen uyguladığı projeler ve programlarla Türkiye kamuoyunu özellikle 17 Ağustos 1999 tarihindeki deprem sonrasında ortaya koymuş olduğu performansla çok fazla dikkat çekmiştir. TEGV eğitimin bir paylaşım işi olduğunu, bu paylaşımın tek taraflı ve yoğunluklu olarak kamu tarafından yüklenilmesinin günümüz çağdaş toplumlarında olmadığından hareketle bir sivil inisiyatif teşekkülü olarak odak noktası olmuştur. TEGV Türkiye'deki diğer STK'lardan farklı olarak hem eğitim problemlerinin çözümünde aktif politika üretmeyi hem örgün eğitim kurumlarının açılmasını ve hem de hayat boyu eğitim veya her yerde eğitim ilkesinden hareketle yaygın eğitimi de teşvik etmiştir.

Ülkemizde eğitim-öğretim, hayır, sosyal ve kültürel, ekonomik ve siyasi amaçlarla kurulmuş, yüzlerce vakıf çeşitleri yönleriyle eğitim hayatında devlete yardımcı ve destekçidir. Katkıları önemsenmeyecek derecededir. Ancak bu konuda istatistiki rakamlara ulaşmak pek mümkün olmamakta, çünkü vakıfların bu alanda yaptıkları rakamlara kamuoyuna yeterince duyurulmamaktadır. Günümüzde de vakıflar, öğrencilere yurt temini, buradaki her türlü ihtiyaçlarının karşılanması, burs verilmesi, kitap-kırtasiye gibi ihtiyaçlarının giderilmesi vb. gibi faaliyetlerine devam etmektedir. Birbirleriyle hayırdan yarışmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Türk Eğitim Vakfıdır.

Mayıs 1967'de 205 kurucu üye tarafından kurulan Türk Eğitim Vakfı'nın amacı, Resmi Senedi'nde "Maddi desteğe ihtiyacı olan başarılı öğrencilere burs sağlamak, öğrenci yurtları, merkezleri ve benzeri kurumları meydana getirmek, kurulmuş müesseselerin verimliliğini arttırmak üzere tahsislerde bulunmak, öğrencilerin çalışmalarını teşvik için ödülleri ihdas etmek ve eğitim konularında bilimsel araştırmalar yapmak" olarak belirlenmiştir. TEV'in ilk hedefi 1000 öğrenci bursuydu. Vakfın ilk kaynakları, 205 kurucu üyeden temin edilen 1.00'er TL ile Ford Vakfı'ndan sağlanan 170.000 Dolar'dı. İlk yıl, kurucu üyelerden sağlanan 205.000 TL'den oluşan fon ile 119 öğrenciye burs verilmiş, ödenen burs tutarı ayda 225 ile 600 TL arasında değişmekteydi. Vakıf çalışmaları sonucunda ilk 20 yılda, yurt içinde toplam 24.964 ve yurt dışında toplam 250 burs sağlanmıştır. 1996 yılı sonuna kadar burs verilen öğrenci sayısı 70.000'i aşmıştır. 1991 yılı sonu itibariyle Yurt içi Bursları toplamı: 4.100.000.000.-TL ve Yurt dışı Burslar toplamı da 1.275.000.000.- TL'dir. TEV, okul ve öğrenci yurdu yapımını eğitim alanında önemli bir hizmet olarak benimsenmiştir. Gerek kendi gelir kaynakları, gerekse bağışçıların yardımıyla ve istekleri yönünde bu alanda da önemli hizmetlerde bulunmuştur. Türk Eğitim Vakfı, sadece burs ve okul yaptırmada dışında Türk Eğitim Sistemine katkı açısından özellikle uluslararası ilişkilerinde gelişmesini sağlamıştır. Bu Uluslararası kuruluşlar arasında; Japon Üniversitesi, British Council, Garring Vakfı, Alman Akademik Değişim servisi ile işbirliği yapmak suretiyle Türk Eğitim Sistemine önemli katkılar sağlamıştır.

TEV, TEGV'den amaçları açısından farklılık gösterdiği gibi uygulamaları açısından da farklılık göstermektedir. TEV eğitimi genellikle ülkenin ihtiyaç duyduğu bilimadamları ve öğrencileri yetiştirmek için karşılıksız burs vererek yurtdışına göndermektedir. Bunun dışında ayni ve nakdi olarak Türk Eğitim sistemine Atatürk'ten bu tarafa çok önemli katkılar sağlamıştır. Ancak, sivil toplum teşkilatı olarak değerlendirdiğimiz zaman kuruluşundan itibaren kamu destekli ve koruyucu bir yapının içerisinden olduğundan dolayı çok fazla insiyatif kullanamamıştır.

Sonuç

Bu bölümde şu ana kadar teorik olarak vermiş olduğumuz bilgilerin genel bir değerlendirmesi, analiz edilecektir. Türkiye'deki STK'nın Türk Eğitim Sistemine katkısı iki şekilde oluşmaktadır. Bunlardan birincisi; STK'ların dolaylı olarak eğitime yapmış oldukları katkıdır. Yani, bir takım projelerle politikalar üreterek eğitim problemlerinin çözümüne alternatif çözüm önerileri getirmektedirler. Özellikle bunların başında TÜSİAD gelmektedir. 1990 ve 1994 yıllarında iki önemli eğitim alanındaki araştırmayı yaparak Türkiye'nin eğitim problemlerinin bir profilini ortaya koymuşlardır. Birinci araştırmalarında "eğitimin okullaşma oranlarını, finansmanı, bölgeler arası dengesizliğini, öğretmen yetiştirme problemini vb. "gibi Türk Eğitim Sistemindeki önemli negatif unsurları ortaya koyarak alternatif çözüm önerilerini kamuoyunun dikkatine sunmak suretiyle ciddi bir çıkış yapmıştır. İkincisi ise; 1994 yılı araştırmasında ise "Türkiye'deki Yükseköğretimin problemlerini globalleşen dünya çerçevesinde irdeleyerek geleceğin Türkiye'sinde Yükseköğretimin ve dolayısıyla yetişmiş insan gücünün kalkınmadaki rolünü" uluslar arası mukayeseler yapmak suretiyle ortaya koymuştur. TÜSİAD dışında bir diğer önemli STK ise TOBB'dır. TOBB de benzer araştırmaları yaptırmak suretiyle eğitim problemlerine çözüm amacıyla alternatif politikaları kamuoyunun dikkatine sunmuşlardır. Bunların dışında özellikle TESEV, Aydınlar Ocağı ve Türk Ocağı gibi bazı sivil inisiyatif grupları da merkezi hükümetin eğitim problemlerinin çözümüne katkı sağlaması noktasında politikalar üretmişlerdir.

Türkiye'deki STK'ların eğitim alanındaki üslenmiş oldukları ikinci nokta ise dolaysız olarak eğitime yapmış oldukları maddi katkılardır. Bunlar daha çok derneklerden ziyade vakıflar ve yarı STK olarak kabul edilen mesleki kuruluşlardır. Ancak, maddi katkı bakımından genel olarak Türkiye'deki eğitime kamu sektörünün ayırdığı bütçenin çok küçük bir kısmını STK'lar oluşturabilmektedir.

Türkiye'deki STK'ları çağdaş normlarda ki gibi fonksiyonel olabilmesi için herşeyden önce toplumsal bir zihniyet değişiminin meydana gelmesi gerekmektedir. Bu konuda herşeyi devletten beklemek veya STK'ların önündeki tek engelin kamunun derneklere, vakıflara ve mesleki kuruluşlara yasal bir zemini hazırlama olarak görmek yanıltıcıdır. Çünkü; STK'ların toplumsal olarak işlevsel olabilmesi için Türkiye'deki sosyal yapının kısa vadede olmasa da uzun vadede değişmesi gerekmektedir. Bu zihniyet değişiminin sağlanması sadece bazı önde gelen STK'ların görevi değildir. Özellikle Türkiye'deki üniversitelerin bu konuda aktif bir rol oynamaları gerekmektedir. Örneğin; sosyal bilimciler kamuoyunu yönlendirmede gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ön planda olmak durumundadırlar. Halbuki Türkiye'de kamuoyunun oluşması toplumun kendisine bağlıdır. Nitelikli insan gücü potansiyeli Türkiye'de kamuoyu oluşturmada arka planda kalmaktadır. Bunun temel nedeni ise aydın halk ikileminin bir türlü Türkiye'de çözülememesidir.

Türkiye’de STK probleminin çözülebilmesi için herşeyden önce bazı yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu yasal düzenlemeler STK’ların fonksiyonel olmasını sağlayacaktır. Örneğin, bir kısım vakıfları vergi tabiye tutarken diğerlerine vergi muafiyeti getirmek STK’ların gelişmesini negatif yönde etkilemektedir. Eğer Türkiye’de anayasaya uygun kanunlar çıkartılır ve eğitime yapılan katkılar vergi muafiyetine tabi tutulursa STK’ların önü büyük bir ihtimalle açılacaktır.

Eğitim sistemimizde ki müfredat programlarında öğrencilere gönüllü lüğün, gönüllü çalışmanın neler olduğu, ülke için öneminin anlatılması gerekmektedir. Donanımlı bir müfredat programı uzun vadede Türkiye’de sivil toplum teşkilatlarının gelişmesine büyük katkılar sağlayacaktır. Müfredat programlarında her şeyi devletten beklemenin doğru olmadığı, sivil gruplarında devletin üstlendiği fonksiyonları yerine getirmede yardımcı olabilecekleri değişik ifadelerle zikredilmelidir. Bunun için öğretmenlere yönelik hizmetiçi eğitim programları düzenlenerek STK’ların toplumsal altyapısının oluşturulması sağlanmalıdır. Çünkü, hala Türkiye’de STK’lar toplumun büyük kesimi tarafından ideolojik nitelikli kurumlar olarak algılanmaktadır. Bu yanlış yargının kısa vadede ortadan kalkmasının yolu müfredat programları ile okullardaki öğrencilere duyurularak toplumsal altyapısının hazırlanmasıdır.

Bugünkü bilgi toplumunda sadece sivil toplum kuruluşları ile eğitim gibi son derece iktisadi kalkınma ve büyüme üzerinde etkisi olan bir kurum ayakta kalabilmesi mümkün değildir. Bunun için mutlaka diğer sektörlerinde eğitim kurumuna destek vermesi gerekmektedir. Bundan dolayı bilimadamları kalkınma için üç önemli sektörün işbirliğini ifade etmişlerdir. Bunlardan birincisi; kamu sektörü, ikincisi; özel sektör ve üçüncüsü de; gönüllü kuruluşlardır (üçüncü sektör). İşte bu üç sektörün her biri hedeflenen noktayı yakalayabilmek için eğitim kurumuna konumlarına göre farklı destek vermek durumundadırlar. Türkdoğan’da (1996) bunu şu şekilde ifade etmiştir; “Pasifik Ülkelerinin pek yakın geçmişte yaptığı kalkınma hamlesini yepamamız ve ikibinli yıllarda bilgi çağını yakalayabilmemiz için sanayi sektörü eğitime destek vermek zorundadır” demiştir. Bugün Türkiye’nin kaynakları hızlı nüfus artışının baskısı altındadır. Kalkınma için gerekli insan gücünün yetiştirilmesinde özel sektörün gücünden istifade edilmelidir (Kongar, 1998). Üniversite sanayi işbirliğine mutlaka özel bir önem verilmelidir. Bu işbirliği, üniversitelerin AR-GE imkanlarını artıracak daha sağlıklı bilgiler üretilecektir (Külahçı ve Gürol, 1995).

Eğitime ayrılan kaynaklar daha çabuk ve sürekli bir şekilde gelir artışına yol açtığı ve tüm nüfusumuzun nitelikleri ile hayat tarzını etkilediği için yatırım önceliğinin bu alana verilmesi zaruridir. Eğitim reformunun niteliksel hedefi çağdaş, yani özgür, dogmalara bağlı olmayan ve koşullanmamış, eleştirel düşünceli, bağımsız, bilimsel ve özgür yaklaşımları destekleyecek,

ekonomide hızla ve sürekli olarak üretken olabilecek kişi, kurum ve sistemlerin yaratılıp gelişmesini desteklemek olmalıdır. Katılımcılık, yaratıcılık, sorumluluk, temel niteliklerin başında gelmelidir. Gelecekle ilgili değişik vizyonların ortak noktası bilgi toplumunun önemidir. Japonya ve Asya kaplanlarının da ortak noktası bilgi toplumunun temeli olan eğitime verdikleri önemlidir. Türkiye'nin de artık eğitim reformunu ulusal hedeflerinin en başına koyması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirebildiği ölçüde kalkınma ile ilgili hedeflerine ulaşması mümkün olacaktır.

Sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanındaki çalışmalarında şahsi menfaat, grup menfaatleri değil kamu menfaati ön planda tutulmalıdır. Hiçbir gruba, cemaate, siyasi partiye ve diğer baskı gruplarına alet olmadan, ülke menfaatleri için çaba sarf edilmelidir. Bu ülke hepimizin, "ben" anlayışından "biz" anlayışına ulaşmalıyız. Onun için de birlikte ele ele, gönül gönüle bir işbirliği sağlanmalı, eğitimin önemini bilerek hareket edilmelidir. Yüksek bir eğitim seviyesine erişilmezse, bu memleketin, bu milletin, bu toplumun bekasını sağlayamayız.

2000'li yıllara da ülkemiz nüfus bakımından Avrupa'nın en büyük ülkesi olacak ve okul çağındaki 25 milyonluk genç nüfus yalnız Türkiye'nin değil, gittikçe yaşlanan Batı Avrupa'nın da insan kaynağını oluşturacaktı. Fakat bunun gerçekleşebilmesi için bu kaynağın çok iyi kullanılması, yani çok iyi yetiştirilmesi gerekmektedir. O halde bu kaynağın iyi işlenebilmesi için devletin tüm imkanlarını sivil kuruluşlarla birleştirerek plan ve program çerçevesinde hareket etmesi gerekir (Gökçe, 1996; 142). %100 okullaşma sağlanmalı, okumak isteyip de çeşitli imkansızlıklar sebebiyle okuyamayan vatandaşlarımız kalmamalıdır. Bunu da devlet-vatandaş işbirliği ile sağlayabiliriz.

Sonuç olarak 21. Yüzyıla demokratikleşmiş, Devletin kontrolü azalmış, halkın katılımının ağılandığı, modern teknolojinin kullanıldığı, eleştirel düşünebilen, yaratıcı, özgüvenini kazanmış bireyleri ve toplumu oluşturabilecek bir eğitim sistemi ile girmek en büyük hedef olmalıdır. Ancak bu eğitim sistemi, Türk Milletinin milli, manevi ve tarihi yapısıyla uyuşmayan, batılı normları körü körüne taklit esası üzerine kurulmuş bulunan bir eğitim anlayışı değil, kendi milli ve manevi değerlerine sahip çıkan, sevgi ve saygıya dayalı, müfredat programlarında manevi değerlere yer veren eğitim anlayışı olmalıdır. Eğitimin gerçek anlamda millileştirilmesi, öğretimin mutlak suretle bilime, bilimsel ilke ve metotlara göre yapılması ve manevi değerlere önem verilmesi ile çağdaş medeni ve kalkınmış güçlü ülke olabiliriz.

"Sivil Toplum Kuruluşları" ifadesi son yıllarda gündelik söylemde sık sık yer alan bir kavram olmuştur. İnsanımız yaşamın birçok alanında çözüm geliştiren, bazı kuruluşlarla giderek daha çok karşılaşır hale gelmeye başlamışlardır. Toplumun sorunlarını çözme fonksiyonunu yüklenen en büyük örgüt olan devletin, kamu yönetimlerinin birçok alanda yetersiz kalması,

hata bazı alanlarda topluma karşı tavır alır hale gelmesi sonucunda doğan boşluklar, bireylerin kendi örgütlenmelerini kurmalarını ortaya çıkarmıştır. Aslında bu alanlar kamu kuruluşlarının düzenlemesi gereken alanlar değil, sivil toplum kuruluşlarının bizatihi düzenleyebileceği alanlardır. Türkiye'deki STK'ların oluşumu, bazen kendi iç dinamiğinin sonucunda bazende devletin yukardan aşağıya hareketiyle gerçekleşmiştir. Toplumun sosyo-ekonomik yapısının geçirdiği dönüşümler iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmesi, hızlı kentleşme, toplumsal hareketlilik ve siyasal katılımın artması kişi başına gelirin çoğalması ve eğitimli profesyonel sınıfın gelişmesi, STK lar için gerekli insan gücü ve mali imkanları sağlamıştır. Maalesef Türkiye'de toplumu geri kalmışlıktan kurtaracak olan kurumlar, devlet tarafından ithal edilerek siyasal iktidarın kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmesine zemin hazırlamıştır. Ve bu arada siyasal iktidarlar Türkiye de alternatif olarak STK'ların gelişimini engellemişlerdi. Bunun en somut örneği devletin birçok STK'yı denetim altına almasıdır. Türkiye'deki merkezi ve vesayetçi bir yönetim geleneği kök salmış bir kadercilik anlayışı, ve sivil inisiyatifsizlik bir araya gelince STK'ların gelişimi devletin gölgesinde kalmıştır.

ABSTRACT

Organizations of civil society supports the educational functions of state in many ways. The terms like democracy, civil rights, development of society have become effective as the advancement of civil society. In all societies there are some democratic organizations that represent the member of the society. These organizations support educational system by producing policies and giving financial help.

KAYNAKÇA

- "Umut 2000 Projesi" (2000). **Tempo Dergisi**, sayı 2/631, (102-104) İstanbul.
- "**Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları**", (1998), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- 15. Milli Eğitim Şurası Kararları** (1996). Ankara.
- 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu**
- 1982 Anayasası**
- 2000 Yılında Milli Eğitim**, (1999) Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Akal, C.B. (1992). **Sivil Toplum Tanrısı**, Afa yayınları, İstanbul
- Altındal, A. (1997). "Laiklik", **Yeni Türkiye Dergisi**, sayı 18, (160-163) Ankara
- Baloğlu, Z. (1990). **Türkiye'de Eğitim (Sorunları ve Değişime Yapısal Uyum Önerileri)**, TÜSİAD, İstanbul.
- Betil, İ. (2000). Geleceğin Umudu "Umut 2000", **Eğitim Gönüllüleri**, TEGV yayınları, (1-3) İstanbul.
- Bozkurt, V. (2000), **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Cohen, R. And Kennedy, P. (2000); **Global Sociology**, Macmillan Press, London.
- Çaha, Ö. (1997). "Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın", **Yeni Türkiye Dergisi**, sayı 18, Ankara.
- Çaha, Ö. (1998). "Türkiye'de Sivil Toplumun Sorunları", **Liberal Düşünce**, sayı: 10, Ankara.
- Doğan, İ. (2000), **Sivil Toplum**, Sistem yayıncılık, İstanbul.
- Drucker, P. (1991) Amerika'nın Piyasa Dışı Karşıkültürü: Üçüncü Sektör, **NPQ**, Afa yayınları, Cilt: 1, sayı:2. İstanbul.
- Erdoğan, İ. (1997) Bilgi Toplumu Olmanın Gerektirdiği Eğitim Paradigması, **Yeni Türkiye Dergisi 21. Yüzyıl Özel Sayısı**, (110-114) Ankara.
- Erkal, Baloğlu ve Baloğlu (1997). **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul
- Gökce, B. (1996). **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, Savaş yayınları, Ankara.
- Gönel, A. (1998). **Araştırma Raporu Önde Gelen STK'lar**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Heper, M. (1997). "Politikanın Modernizasyonu", **Yeni Türkiye Dergisi**, sayı 18, (127-127) Ankara
- İTO, (1999) **Ulusal Eğitimde Özel Okulların Yeri ve Sorunları**, İTO, İstanbul.
- Kabasakal, Ö. (1996). "Yükseköğrenimin Finansman Aracı Olarak Öğrenim Ücreti", **Yeni Türkiye Dergisi Eğitim Özel Sayısı**, (263-270) Ankara.
- Kabasakal, Ö. (1998). **Dönüşüm: Sosyal ve Stratejik Çözümler**, Seba Yayınları, Ankara .
- Keleş, R. (1993). **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar**, İmge Yayınları, Ankara.
- Kongar, E. (1998), **21. Yüzyılda Türkiye**, Remiz Katıbevi İstanbul
- Kozlu, C. (1999). **Türkiye Mucizesi için Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri**, Türkiye İşbankası Yayınları, Ankara.
- Köker, L. (1991). **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Külahçı, M., Gürol, M. (1995), **"Üniversite-Sanayi İşbirliği Politikasının Belirlenmesine İlişkin Bir Araştırma"**, MPM, Ankara.
- Levy, D.C. (1996), **Building The Third Sektor**. University of Pittsburg, Press. Pittsburg.
- MEB (1997). **Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim Uygulaması ile İlgili Sorunlar ve Cevaplar**, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1999). **"Sayısal Verilerle Milli Eğitim"**, APK yayınları, Ankara.
- Oktay, M. (1996). **Davranış Bilimlerine Giriş**, Der yayınları, İstanbul.
- Sarıbay, A.Y. (1995). **Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Seligman, A. (1992); **The Idea of Civil Society**, The Free Pres, Toronto.
- Sosyal Bilimler Ansiklopedisi** (1990). Cilt 3, Risale Yayınları, İstanbul.
- Şimşek, B. (1995), **"Üçüncü Sektör: Kavramlar ve İşlevleri Açısından İncelenmesi"** (Yayınlanmamış Y. L. Tezi), Bursa.
- Tezcan, M. (1988). **Eğitim Sosyolojisi**, Bilim Yayınları, Ankara.
- Torres, C. A. (1998); **"Democracy, Education, and Multiculturalism" (Dilemmas of Citizenship in a Global World)**. Rowan and Littlefield Pub. Oxford.

- Türkdoğan, O. (1996), "TÜSİAD'ın II. Eğitim Raporu Üzerine", **Yeni Türkiye Dergisi Eğitim Özel Sayısı**, Ankara.
- TÜSİAD. (1994), **Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji**, TÜSİAD, İstanbul.
- Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları** (1998), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yeni Türkiye Medya Dergisi, "Eğitim Özel Sayısı"** (Ocak, 1996), sayı: 7, Ankara.
- Yeni Türkiye Medya Dergisi, "Sivil Toplum Özel Sayısı"** (Kasım 1997), sayı: 18, Ankara.
- Yeni Yüzyıl Gazetesi**, 19 Haziran 1997.
- Yücekök, A.N., Turan, İ. ve Alkan, Ö.M.(1998). **Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, (11-14) İstanbul.